

Ivar Lundahl.

SVEAMÅLEN

OCH

DE SVENSKA DIALEKTERNAS INDELNING

AF

BENGT HESSELMAN

UPPSALA 1905
K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI

Uttalsuppgifter meddelas antingen i landsmålsalfabetet eller i en gröfre ljudbeteckning. Den senare anlitas i synnerhet, då uppgifterna afse större dialektgrupper, t. ex. upplandsmålen. I denna användas *ṭ ḍ ṇ ṣ* för att angifva supradentala och kakuminala *t d n s* (= lmsalf. *ţ* och *ŧ* etc.). *ḷ* betyder kakuminalt *l* : *ɫ* och *ł*. *å*, *å̄* är dialekternas normala motsvarighet till riksspråkets ljud i *gå*, *lång*, representerar alltså i de flesta fall lmsalf. *ɑ̮*, stundom *o̮*, men i detta fall skildt från dialekternas normala *å*-ljud i *son*, *folk*, hvilket här skrifves *o*, *ō* = *ɵ̮*, *ɞ̮* (stundom *o̮*). *ä*, *ǣ* äro målens ljud i t. ex. *väf* = lmsalf. *æ̮*, *ɛ̮*. *i* i ändelser = *ɩ*, *ɪ*, *e*. *e* i ändelser = *ə*, *ɐ*, *œ*, *ɞ*. *ɷ*, *ɑ*, *y̮*, *ƛ* användas i de betydelser, som tillkomma dem i landsmålsalfabetet. Vokallängd betecknas med längdstreck öfver vokalen. Konsonantlängd med dubbelskrifning. — 'Östsvenska' ord skrifvas i Hultmans ljudbeteckning: se inledn. till hans bok 'De östsv. dialekterna'.

Med "uppländska", "västmanländska" o. d. menas dialekten — eller dialekterna — i de nuvarande landskapen Uppland, Västmanland.

En uppgift att t. ex. "hårdt *k*" framför lena vokaler, *köra* 'köra', tillkommer dialekten i "Roslagen", "Trögd" el. dyl. betyder icke, att det åsyftade uttalet är det enda eller ens allmännast använda i resp. områden, utan blott att det är mer eller mindre ofta iakttaget hos där infödda personer och att det — af olika skäl — synts mig antagligt, att det är karaktäristiskt för ortens 'autoktona' dialekt. — Det

ligger delvis i sakens natur, att begränsningen af företeelserna i många fall är svår att bestämdt angifva. Men till en del beror denna svårighet på det preliminära stadium, hvari undersökningarne öfver sveamålen ännu befinna sig. För Gästrikland, Uppland, Södermanland och Närke har jag haft de rikhaltigaste källorna. Mera torftiga äro uppgifterna från Västmanland och Dalarne (utom hvad angår 'dalmålet'). I många fall har jag genom ett 'troligen' el. dyl. sökt angifva min tvekan. Men någon konsekvens härutinnan tror jag mig ej ha uppnått.

Vid angifvande af utbredningen inom upplandsmålen af flera viktiga språkegenheter ('hårda *k*, *g*', 'norrländsk förmjukning', *h*-bortfall, best. pl. 'hästarne') har jag haft god hjälp af en språkkarta öfver Uppland, som utförts af fil. kand. E. Kruuse.

Det grundligaste försöket till en gruppering af svenska dialekter är det som Lundell utfört i sin afhandling: "De svenska folkmålens frändskaper och etnologiska betydelse" i Antropologiska sektionens tidskrift, B. I Nr. 5, 1880. Han behandlar här, på grundval af sitt stora vetande om svenskt talspråk och med tillgodogörande af den dåtida grammatiska litteraturen, såväl de svenska som de norska och danska dialekterna med hänsyn till deras släktskapsförhållanden och framlägger ett förslag till deras "naturliga" indelning. I ett senare arbete, "Skandinavische Mundarten" i Paul's Grundriss der germ. Philologie (1:sta uppl. 1891 och 2:dra uppl. 1901), har han i kortfattad form framställt hufvudresultaten af den äldre skriften, med några mindre väsentliga afvikelser (isynnerhet i Grundr.[2] 1901).

Den indelning, Lundell föreslagit och utförligt motiverat, har i allmänhet upptagits af andra forskare. Så har Noreen i sina småskrifter De nordiska språken s. 47 och Inledning till modersmålets grammatik s. 15 f. anslutit sig till honom, och i sin stora nysvenska grammatik, Vårt språk I, § 15 s. 99 ff. (Lund 1903), har han i väsentlig öfverensstämmelse med Lundells skrift af 1880 gifvit en öfversikt af 'Nysvenskans dialekter'. Jag kommer emellertid att i det följande hufvudsakligen ta hänsyn till Lundells framställning i den förstnämnda afhandlingen.

Lundell har urskilt ett sydsvenskt dialektområde upp till norra Småland och Halland, med mål som äro nära

i släkt med de danska folkmålen[1]. Vidare en *norrländsk* grupp, omfattande målen i Norrland, Västmanland och Dalarne samt alla östsvenska dialekter, en grupp, som ansluter sig nära till det stora östnorska området. Mellan dessa båda grupper återstå de öfriga målen i Svealand samt götamålen (utom småländskan), hvilka Lundell "oaktadt alla traditioner och allt hvad som möjligen från annat håll kan invändas, nödgas föra tillsamman" till en grupp, den *medelsvenska*. Hit skulle höra dialekterna i Uppland, Södermanland, Närke, Värmland, Dalsland, Bohuslän, Väster- och Östergötland samt Öland. Men han finner en viss svårighet att angifva några positiva kännetecken, som skulle karaktärisera dessa mål och skilja dem från de öfriga grupperna. Ty hvad dessa medelsvenska mål hafva gemensamt med hvarandra, hafva de i allmänhet gemensamt äfven med skriftspråket; utom de punkter, i hvilka de tillsamman med de norrländska målen stå i motsats till både skriftspråket och de sydsvenska målen. "*Däremot sakna de naturligtvis de norrländska målens specifika egenheter, ock detta är hufvudsaken.*" I det hela skulle de medelsvenska målen förete en viss fattigdom och enformighet, i bjärt kontrast till de norrländska och sydsvenska målens skiftande mångfald. Formernas afslipning och förfall har där hunnit längre än på något annat håll. De äro de nymodigaste i hela språkområdet. Längre fram, då fråga blir att mera detaljeradt karaktärisera och beskrifva de olika grupperna, att

[1] Danska och sydsvenska mål sammanföras s. 60 i en *sydskandinavisk* grupp. Norrländska, östsvenska och östnorska i en gemensam grupp: *norrländska* (norska!) mål. I "Skandinavische Mundarten" 1891 och 1901, begagnas i stället termen *nordskandinaviska*. Noreen har *nordsvenska* ("norrländska") dialekter = norrländska och östsvenska. Vidare kan anmärkas, att Lundell räknar Västmanland till den norrländska gruppen (se dock s. 36), medan Noreen hänför sydöstra Västmanland, söder om en ungefärlig linje Sala—Nora till uppländskan, den öfriga delen till det *nordsvenska* bergslagsmålet. Se nedan s. 53 noten.

uppdela dem i mindre afgränsningar, tror han sig finna beträffande de medelsvenska målen, att "innanför dem icke något mindre antal af mot hvarandra något så när utmärkta underafdelningar kan uppställas. Dessa mål bekymra sig rätt litet om hvarandra ock gå innanför det område, som i det hela begränsar deras rörelser, hvart åt sitt håll".

Det kan ej nekas, att i Lundells i öfrigt så rikhaltiga skildring just de 'medelsvenska' målen fått en mera styfmoderlig behandling. Hufvudparten af sitt intresse synes han ha ägnat de sydsvenska och norrländska målen. Men förarbetena voro också beträffande dessa bättre och fullständigare. Man hade tidigare kommit att intressera sig för sådana aflägsna och ofta ålderdomliga mål som dalmålet eller de est-svenska, än för de 'medelsvenska', som man förmodade skulle mer öfverensstämma med skriftspråket och erbjuda mindre forntrogna ord och böjningsformer. Ty hufvudintresset i dialektforskningen var ju en lång tid att i folkmålen upptäcka rariteter och arkaismer, till belysning af fornspråken.

De tjugufem år, som förflutit sedan Lundells afhandling kom ut, ha väsentligen ökat vårt vetande om svenska dialekter. En mängd dialektmonografier och ordlistor ha utgifvits, den allmänna grammatiska bearbetningen har gjort ett stort framsteg genom Hultmans afhandling om De östsvenska dialekterna (Hfors 1894), och framförallt ha stora otryckta materialsamlingar sammanförts genom det sista decenniets mera systematiska undersökningar af vissa landskap. Man måste vara ledarne af dessa undersökningar, bland dem prof. Lundell, särskildt tacksam, att de framförallt tillgodosett vår vetgirighet beträffande just de 'medelsvenska' dialekterna, förut mera tillbakasatta, men otvifvelaktigt af största intresse både i sig själfva och genom sitt nära samband med skriftspråket.

Med ledning af det nytillkomna materialet skall jag här framställa några anmärkningar mot Lundells indelning, särskildt mot hans uppfattning af 'medelsvenska' mål och bland dem i synnerhet uppländskan och sveamålen, en uppfattning,

som ju i allt väsentligt delas af Noreen ännu 1903. Enligt min mening är detta spörsmål icke endast en praktisk systematiseringsfråga, utan har också en reell betydelse för uppfattningen af svensk språkutveckling.

Jag begynner med en anmärkning af underordnadt intresse, om de 'medelsvenska' målens gräns mot norr.

Gästrikskan skiljes af Lundell och Noreen, så vidt jag förstår, med orätt från uppländskan och föres tillsammans med de norrländska målen. Att den står rätt nära hälsingskan, vill jag inte bestrida, men det går synbarligen en skarpare markerad språkgräns öfver Ödemården mellan Gästrikland och Hälsingland än söderut vid Dalälfven. Och om vi skulle uteslutande fästa oss vid de af Lundell uttryckligen angifna karaktäristika för norrländska mål, skulle vi finna, att enligt dessa uppländskan, sådan den talas t. ex. i norra Roslagen, snarare borde vara att anse som en "norrländsk" dialekt än gästrikskan. I verkligheten står gästrikskan å ena sidan mycket nära de angränsande uppländska målen, å andra sidan utgör den i en del afseenden ett öfvergångsmål till hälsingskan — ehuru, som sagdt, språnget här synes större. Beträffande dess sammanhang med uppländskan kan observeras, att den mera ansluter sig till målen i västra Uppland (norra Fjärdhundra) och därmed till bergslagsmålet i Västmanland och Dalarne, medan den synes ha något färre anknytningspunkter i sydost, med de uppländska kustmålen.

Hvad uppländskan själf angår, sammanhänger den norrut genom gästrikskan och bergslagsmålet nära med de norrländska målen, österut öfver åländskan, kanske ännu närmare, med de östsvenska dialekterna. I väster löper den småningom öfver i västmanländskan och i söder öfvergår den genom Mälarbygdernas mål och södertörnskan i den egentliga sörmländskan, som i sin tur bildar öfvergång till götamålen. År 1880 var kännedomen om uppländskan alltför ringa,

för att man skulle kunna på ett tillfredsställande sätt inpassa den i "systemet". De sista årens undersökningar, Schagerströms, Grips och Tiselius' monografier och de ännu otryckta samlingarne, ha här onekligen bragt stora öfverraskningar.

Enligt Lundell 1880[1] och Noreen 1903 skulle uppländskan vara en medelsvensk dialekt med de karaktäristika på en sådan, som ofvan angifvits, således en viss slätstruken enformighet och fattigdom, beroende på en långt gången formernas afslipning och förfall, i saknad af såväl de sydsvenska som särskildt de norrländska målens specifika egenheter. Det visar sig nu, att dessa norrländska dialektdrag ha mycket större utbredning i de 'medelsvenska' dialekterna, än man tidigare varit böjd att tro. I synnerhet äro de talrika i Uppland. Man kan nu säga, att uppländskan framför allt i sin norra och centrala del, men också åt söder mot Mälaren, är så föga "medelsvensk", att det kanske är få norrländska dialektgrupper af motsvarande omfång, som så talrikt och karaktäristiskt utbildat de specifikt "norrländska" (nordsvenska) egenheterna.

Bland viktigare sådana i uppländskan nämner jag först: "förmjukning" af *k*, *g* såväl i början af ord som inuti, framför palatal vokal: *tjänna* o. d. 'känna', *jädda* o. d. 'gädda' och *tāk*, *tātji* o. d. 'tak, taket', *vägg*, *väddjin* (l. *väjjin* o. dyl.) 'vägg, väggen', *äntja* o. d. 'änka'. Denna företeelse är genomförd i hela norra Uppland ned till en linje, som går ungefär tvärs genom landskapet något norr om Enköping och Uppsala. Som "tje"-ljud fungerar såväl *ʈş* som *ş*, det senare troligen vanligast. I landskapets södra del ha vi ej förmjukning, utan i stället — något som ju också är en

[1] I Nordisk Familjebok art. Uppland säger Lundell med ledning af då tillkomna källor, att uppländskan väsentligen är en medelsvensk dialekt, men att också drag finnas, som erinra om de norrländska målen. I Pauls Grundr.[2] 1901 s. 1485 säges, att uppländska, västmanländska och värmländska bilda öfvergång från nord- till medelskandinaviska mål. Uppl. och värml. räknas till de medelskand., västmanl. till nordskandinaviska.

"norrländsk" karaktär — bevarade *k* och *g* eller vanligen *ḱj* och *gj* o. d. i både uddljud och inljud, t. ex. (från Fasterna) *ky̠lɑ* 'kyla', *ḱi̯a̠r̠ɑ* 'kärra', *ḱre̠ḱi̯ɑ* n. pl. 'kräken', *spryḱi̯ɑ* 'spricka', *na̠o̩ḱɪn* 'naken', *frɪmɑrkɪn* 'frimärken', (Skederid) *gɪ̠nve̠g* 'genväg' *gi̯æd̠ɑ* 'gädda', (Fasterna) *brygɪ̠ɑ* 'brygga', *ægɪ̠ɑ* 'äggen', *mo̠gɪn* 'mogen'. Denna företeelse, mer eller mindre grumlad af högsvenskt inflytande, ha vi ett bredt bälte från Grisslehamn—Runmarö i öster åtminstone till Enköpingstrakten i väster. Nordgränsen är för närvarande till en mindre del identisk med den ofvan nämnda sydgränsen för den 'norrländska förmjukningen'. I det hela löper den tämligen parallellt med denna, och det är all sannolikhet för, att de båda gränserna under ett äldre skede af dialektens utveckling alldeles sammanfallit. Det förefaller nämligen i hög grad troligt, att de mål i mellersta Uppland (Uppsalatrakten), som nu för tiden blott uppvisa förmjukning enligt den vanliga "sydsvenska" typen, d. v. s. i uddljud, men ej inuti ord, ha kommit till denna ståndpunkt tack vare en relativt sen påverkan från "högsvenskan". Sydgränsen för det hårda *k* går längst i väster (Trögd) ned till Mälaren, men böjer sedan åt norr i en vid båge omkring bygderna närmast Mälaren och Stockholm, hvilka sålunda ha vanlig förmjukning, liksom Södermanland och de närmast Stockholm belägna delarne af Södertörn[1]. I Sorunda möter på nytt *k*-företeelsen. Isynnerhet i utkanterna af området för oförmjukadt *k* förekomma öfvergångsljud till det "fullständigt förmjukade" *ʂ*. Inom *k*-området finnes också bevaradt *tj*, t. ex. i Fasterna *ti̯u̠r* 'tjur', likaså *sk*, *skj*, *stj*, t. ex. i Skederid *skɪ̠dər* 'skidor', *sḱi̯ækta* 'skäkta', *sti̯at̠* 'stjärt', i Vätö *sḱɪ̠na* 'skina', *sḱjæp̠* 'skepp', *stja̠ŋa* 'stjärna'. Äfven bevaradt *sj* tyckes finnas, ehuru sällsynt, åtminstone omtalar Schagerström ett ljud emellan *sj* och *ʃ* från Rådmansö[2]. För öfrigt är *sj*

[1] I fråga om dessa trakter gäller troligen samma anmärkning, som för Uppsalatrakten.

[2] Upplysningar om Vätöm. s. 39 not [1]. I Ordlista öfver Vätöm. s. 65 skrifver han *sju̠kər* 'sjuk' R.

öfverallt *sje*-ljud, till kvaliteten växlande (*ʃ*, *ʃ*, *ʂ* och troligen äfven *s*), till och med inom samma socken. *ʃ* är också uppgifvet för Gästrikland och finnes i Norrland enligt meddelande af H. Geijer, är således ej uteslutande syd- och medelsvenskt, som man velat anse. I fråga om dessa företeelser skulle således uppländskan i sin helhet vara en nordsvensk dialekt, då den antingen har förmjukning enligt norrländsk princip eller också mer eller mindre troget bevarande af de ursprungliga ljuden.

"Det säkraste beviset" för en närmare släktskap mellan de norrländska målen finner Lundell "i deras kvantitetslära". Således i bevarandet af den ursprungliga förbindelsen af kort vokal + kort konsonant, och i företeelser, som nära sammanhänga därmed, såsom "tilljämningen". Likaså anger Noreen i Vårt språk s. 112 såsom nordsvenskt (= "norrländskt" i vidsträckt mening) drag, att "förbindelsen af starktonig kort vokal med följande kort konsonant finnes bevarad från fordom, eller ock finnes (åtminstone spår af) den i sammanhang därmed stående regeln, att en ändelsevokal har annan kvalitet efter den nyssnämnda (forntida eller ännu bevarade) förbindelsen, än då på den starktoniga korta vokalen följer en lång eller två konsonanter" t. ex. i dalmålet *fuli* 'fåle', men *skålle* 'skalle'. Då uppländskan skulle vara en medelsvensk dialekt, skulle den tydligen sakna alla företeelser af detta slag.

Vi veta nu — tack vare de sista årens undersökningar — att just bevarandet af den gamla korta stafvelsekvantiteten, liksom i det hela af ursprungliga kvantitetsförhållanden, är ett viktigt karaktäristikum för upplandsmålen. Förbindelsen kort vokal + kort konsonant i tvåstafviga ord förekommer ännu fullt lefvande i ett stort område af v. och s. v. Uppland[1] (och i angränsande delar af Västmanland), i ett mindre område af östligaste Roslagen (åtminstone i Blidö

[1] Fjärdhundra (utom Våla hd) samt Åsunda, Trögds, Håbo?, Bro? och Lagunda? härader af Uppsala län.

socken) samt i Sorunda socken i Södertörn. I enstaka exempel kan man få höra den också i nordöstra Uppland, där den i allmänhet saknas. Och den i samband med den gamla kvantitetsskillnaden stående regeln, att ändelsevokalens kvalitet är beroende af föregående stafvelses längd eller korthet, är tydligt skönjbar i hela Uppland och Södertörn, och framträder också, åtminstone i enstaka spår, i de sörmländska mälarmålen och i skriftspråket (*i gudi*, men *man ur huse*, *till salu*, C. J. L. Almqvist *furur* o. dyl.). Också i det öfriga Södermanland, i Närke och delar af Östergötland finnas företeelser, som förmodligen ha sammanhang därmed. Det heter sålunda i hela Uppland (och n. Södermanland) 'ljudlagsenligt' *skadi* o. d. 'skada', *afto(n)*- l. *moro(n)-rūdi* l. *-ruddi* o. d. 'afton- och morgon-rodnad' (: isl. *roði*), men *bonde* 'bonde', eller *trasu(n)* o. d. 'trasa(n)', *gatu(n)* o. d. 'gata(n)', men *kjörkjån* o. d., *stugur*, *kakur* o. d., men *kjörkjår* o. d. I samband med detta är också bevarandet af *i* i ändelsen såväl efter kort rotstafvelse som efter lång (enligt s. k. ofullständig vokalbalans och efter föregående *k*, *g*) — synnerligen vanligt i Uppland och Södertörn och förekommer också i angränsande mål. Ändelsen *-i* betraktas ju också den af Lundell och Noreen såsom ett specifikt nordsvenskt drag, hvarvid Lundell riktigt anmärker, att det för ögonblicket är "något störande att finna, att ändelsen *i* äfven i Södertörn är mycket vanlig" och att supinum slutar på *-i* i Uppland och Södermanland[1].

Också andra "norrländska" egenheter, som vi ha svårt att förlika med uppländskans karaktär af medelsvensk dialekt, kunna anföras. Beträffande vokalerna märkes: 1) att kort *i* och *y* *icke* "oftare än i skriftspråket" utbytts mot *e* och *ö*; också angränsande landskapsmål bevara i stor utsträckning den gamla kvaliteten: se nedan och min afhandling Stafvelseförlängning o. Vokalkvalitet. 2) Vokalerna *a* och *ɑ*, öppet och slutet *a*, äro i uppländskan ej fördelade på samma sätt som i skriftspråket, så att kort *a* skulle vara öppet, långt *ɑ* slutet.

[1] Jfr också Nordisk Familjebok art. Uppland.

I stället ha vi ofta väsentligen samma kvalitet hos båda, eller fördelningen bestämmes af andra faktorer än kvantiteten. 3) Ungefär detsamma gäller åtminstone i en stor del af Uppland förhållandet mellan kort och långt *u*-ljud. Det långa är ej så spetsigt som i högsvenskan (*ʉ* förekommer) och det korta är mera likt det långa än där, uppträder ofta som *ʉ*, stundom till och med som *u*, europeiskt *u*-ljud (?). I gästrikskan har jag hört *u* som både kort och långt. 4) Nya diftonger äro vanliga i Uppland och finnas också i Södertörn, Södermanland och Östergötland. I nordöstra Uppland finnes ett tämligen stort område (Tierp, Tolfta, Vessland, Ö.-Löfsta, Hållnäs, delar af Fröåkers hd), med synnerligen rik diftongbildning, erinrande om norra västerbottniskan och sydjämtskan.

Beträffande konsonanterna märkes framför allt förekomsten af de gamla förbindelserna *mb*, *nd*, *ng*, *lg*, *rg*, *gd*, hvilka enligt Lundell skulle vara utmärkande för de "norrländska" målen, men saknas i svea- och götamålen. Af dessa förekommer *nd* i hela Uppland, vanligen dock endast mellan vokaler och i samma ställning finnes det också i de sörmländska mälarmålen, i Södertörn och t. o. m. delvis i den inre sörmländskan. *rg* och *lg* i slutljud och framför hårda vokaler är normalt i norra och mellersta Uppland ned till en linje Enköping—Upsala—Norrtelje och förekommer också söder om denna, t. ex. i Österåker och Trögd. *rg* i ett sådant exempel som *sarga* finnes ända ned i Södermanlands mälarbygder. Ungefär samma utbredning har *mb*, som också finnes i Södertörn (jfr ortnamnet *Tumba*). Åtminstone i norra hälften af Uppland kvarstår *gd* i t. ex. *högd*. *ng* med bevarad explosiva finnes i n. ö. Uppland (Gräsö, Börstil, Valö). Däremot synes *ld* i hela området vara assimileradt till *ll* (?). Dessa förbindelser saknas som bekant i många norrländska mål.

En annan företeelse, som också betecknats som "norrländsk" är det tonlösa *l*-ljudet. Det är i Uppland vanligt, kanske genomgående, i förbindelsen *ƛl*, från Älfkarleby ned

till Mälaren och Stockholmstrakten, och är också antecknadt i Södermanland i grannskapet af Mälaren. I ett stort område af n. ö. Uppland förekommer *ꝉ* också framför följande tonlös konsonant, t. ex. i *smaꝉta* 'smälta'. Och icke blott *l* är i dylik ställning tonlöst, utan också, mer eller mindre, andra tonande konsonanter: *r*, *n*, *m*, *ŋ*. I det hela vet jag få skandinaviska mål, där dylik förlust af stämton fått så mångsidig utbildning som just i dessa trakters mål (norra Olands härad och Frösåkers härad). Här förekommer t. ex. i Forsmark ej blott sådant som *mark* (l. *maʂk*) 'mark', *smaꝉta*, *jaꝉpa* 'hjälpa' (äfven *ʃ* < *ꝉ*) o. dyl., utan också den företeelsen, att vokaler förlora stämtonen till sin senare del framför *p*, *t*, *k*, t. ex. *ɐ̯uɔt*, *baɔtn̥* l. *ɐ̯uht*, *bahtn̥*. Också i slutljud framför paus uppvisar målet liknande förändringar: *bb dd*, *gg*, låta som *bp*, *dt*, *gk* (eller *b̥*, *d̥*, *g̊*?): ex. *hugk* 'hugg', *vædt* 'ved' isl. *við*, att skilja från *væht* 'vett', isl. *vit*. *d*, *g*, *v* öfvergå i en stundom starkt framträdande tonlös glidning, likaså åtminstone i grannsocknen Valö *n*, *l*, *r* och vokalerna, såväl långa som korta. Förbindelserna *bb*, *dd*, *gg* ha öfvergått till '*bp*, *dt*, *gk*' också i inljud mellan vokaler, t. ex. *gubpn̥* 'gubben', *ligkər* 'ligger' (jfr däremot *huhpa* 'hoppa'). — Motsvarigheter till dessa företeelser förekomma flerestädes i nordskandinaviska dialekter[1] — i synnerhet i sådana, hvilkas ljudsystem i öfrigt står på ett visst ålderdomligt stadium, t. ex. bevarar *mb*, *nd*, *rg*, *lg* o. s. v. Tonlösa *r* och *l* framför tonlösa explosivor äro sålunda vidt utbredda öfvergångar, af *r* uppkommet *ʂ* finnes i Gästrikland[2], Hälsingland[2], Härjedalen (Lll Alf. s. 42), Jämtland[2], Österbotten (Hultman ÖD. § 25), i Norge i norra Gudbrandsdalen[2], *sje*-ljud för tjockt *l* framför *t* (*p*, *k*?) i delboskan i Hälsingland[2]. Tonlös vokal eller *h* före *p*, *t*, *k* finnes i östsvenskan flerestädes (se Hultman ÖD § 39), i Härje-

[1] Äfven i danska, men så vidt jag vet ej i sydsvenska eller i andra "medelsvenska" mål än uppländskan.

[2] Enligt egna iakttagelser. Jfr äfven Lll. Alf. s. 42, Sv. Lm. XI. 4 s. 80, Storm Norsk lydskrift s. 60 o. 69, Engl. Phil.[2] I s. 251 f.

dalen, Särna i Dalarne (Lll Alf. s. 86) och norra Gudbrandsdalen[1] samt på Island och Färöarna[2]. Den tonlösa glidningen framför paus erinrar om Hagfors' anmärkning om Gamlakarlebymålet (§ 1, 6), att "i slutljud och före paus efterföljas de långa vokalerna af en sorts blåsning, egentligen en tonlös vokal, som frapperar svenska öron på andra sidan Bottenhafvet". En liknande "blåsning" (äfven efter korta vokaler) är iakttagen af Vendell i Pedersöre-Purmomålet (Gram. § 7) och af Thurman i Pargasmålet (§ 2, 6). '*bp*, *dt*, *gk*' i slutljud finnes också i Österdalen[2] och norra Gudbrandsdalen[1], på Island och Färöarna, i inljud, förutom i n. Uppland, i Helgeland i Norge samt på Island och Färöarna[2].

Slutligen vill jag anmärka, att sonantisering af *i̯* i afledningsändelsen *i̯a*, då *a* fallit, som ju är en så vanlig företelse i östsvenskan och i Norrland (Lundell Frändsk. s. 20), också uppträder i gästrikskan (ex. *stejʂi̯ flæsk* 'steka fläsk') och ej heller är främmande för uppländskan ned till Enköping och Uppsala, kanske längre söderut: exempel är ett sådant fall som *Byri* < *Byria*, sockennamnet Börje[3].

Hvad formläran angår, påpekar jag här endast, att adjektiv på *in*, t. ex. *löjlin* 'löjlig', äro vanliga i norra och västra Uppland och att best. plur. af typen *hästan* 'hästarne', som ju betecknats som ett särskildt norrländskt drag, ännu förekommer i nordligaste Uppland, ehuru sällsynt. I äldre tid ha båda dessa företeelser troligen varit mera spridda än nu, såsom synes framgå af bröllopsskrifterna på uppländska

[1] Enligt egna iakttagelser. Jfr äfven Lll. Alf. s. 42, Sv. Lm. XI. 4 s. 80, Storm Norsk lydskrift s. 60 o. 69, Engl. Phil.[2] I s. 251 f.

[2] Storm Engl. Phil.[2] I s. 236 f., s. 240, No. lydskr. 30, 69.

[3] "Byri Sochn", "Jercker i Byri Broby", i titeln på en uppländsk bröllopsdikt från 1725, anförd af Grip Sv. Lm. XVIII, 6 s. 5. För *a*-bortfallet kan jämföras *Torstun körka* o. dyl. ännu i dag vanliga synkoperingar. Enligt min mening höra hit också *Norrtälge* (uttaladt *tálji*, med akut) < *tælghia* och *bägge två* (uttaladt *bäddji* o. d., förr ofta skrifvet *bäggi*) < *bæggia*. En annan uppfattning hos Noreen Aschw. Gr. § 144, Sv. Etym. s. 25. Jfr nedan sid. 44 noten.

från 1600- och 1700-talen. Och dylika former ligga ju till grund för den nuvarande uppländskans *hästa* (jfr s. 34).

Redan dessa fakta visa, att uppländskans frändskaper måste uppfattas annorlunda, än tidigare skett. Den af Lundell gifna karaktäristiken på medelsvenska dialekter passar tydligen ej alls på målen i Uppland. Det var ju just saknaden af alla de specifikt norrländska dragen, som skulle vara det allra mest utmärkande för dessa. I det hela skulle de visa fattigdom och enformighet och formernas afslipning och förfall skulle ingenstädes hunnit längre än där. I stället är uppländskan tydligen ett af våra mest ålderdomliga landskapsmål, något som också visar sig i formläran, där åtminstone Roslagsmålen ha att uppvisa egenheter, som eljes äro ytterst sällsynta i skandinaviska dialekter (kasusböjning i sing. af sv. subst. och hos adjektiven). Och målets novationer i förhållande till det fornspråkliga tillståndet äro sådana, som utmärka just de ålderdomliga nordskandinaviska och västskandinaviska grupperna. Visserligen saknas några af de antagna norrländska kännemärkena: de gamla diftongerna, öfvergången af *hv* > *w*, *gw* l. *kw* och de palatala *l* och *n*-ljuden, men dels saknas dessa också i många norrländska och norska mål, dels har kanske åtminstone *w* för *hv* existerat i Uppland för ej så lång tid sedan. Efter allt detta att döma borde uppländskan betraktas som ett typiskt nordsvenskt dialektkomplex. Framförallt passar den nordsvenska karaktäristiken för den nordliga uppländskan och för målen i kusttrakterna ned till och med Södertörn, men också för de andra målen.

En fullständigare insikt i uppländskans förhållande till de nordsvenska målen kunna vi emellertid förskaffa oss genom att mera i detalj jämföra uppländskan med den 'nordsvenska' dialektgrupp, som för närvarande är ojämförligt bäst känd, den östsvenska. I § 1 af sin stora afhandling (se ofvan s. 3) har Hultman sammanställt de viktigaste af hvad han kallar de

samöstsvenska dragen d. v. s. de för alla östsvenska mål gemensamma dialektegenheterna. Af dessa behandlar han först sådana förändringar i förhållande till den samnordiska språkformen, som äro gemensamma för dialekterna och högsvenskan: samöstsv.-hsv. novationer (mom. 1—42), därpå samöstsv., för hsv. främmande novationer (43—68), slutligen samöstsvenska afvikelser från högsvenskan, som innebära konservativa drag i förhållande till densamma = samöstsvenska arkaismer (69—85). Med ledning af H:s framställning skall jag i det följande framlägga en kortfattad jämförelse mellan östsv. och uppl. och närmast redogöra för de i § 1 behandlade samöstsvenska drag, som också äro utmärkande för uppländskan eller delar af densamma. Jag skall också försöka angifva de resp. företeelsernas utbredning äfven utanför uppländskans gränser, för så vidt det varit mig möjligt att få en uppfattning därom, på grundval af de källor, jag haft att tillgå.

Redan en hastig öfverblick af de 85 reglerna i H:s § 1 visar, att likheterna med uppländskan äro synnerligen många. Det är i allmänhet redan från upplandsmålen bekanta "novationer" och "arkaismer", som möta oss vid utflykten på det östsvenska området. Den ojämförligt största delen af de östsv. egenheterna ha med säkerhet motsvarigheter i uppländskan.

Det är klart att den första gruppen af östsv. drag, de som också utmärka hsv., för släktskapen med uppl. måste bli af mindre betydelse. Det är i regel förändringar, som inträdt i alla eller de flesta svenska dialekter (stundom med undantag af de sydsvenska) och naturligtvis också i uppländskan. Men några fall ha större intresse. Sådana äro mom. 8 b) och c), om öfvergång af kort *o* till *u* i kort rotstafvelse, då närmast följande stafvelse innehållit ett *i*, och framför *ll, ld, lt*[1], samt mom. 11: öfvergång af kort *ў* till *ö*

[1] Jag förutsätter, att H:s ljudregler äro riktiga, och att de, såsom han antagit, gälla eller icke gälla för hsv. I flera fall har

framför *r*, *ṛ*. I fråga om dessa öfvergångar stå nämligen mellersta Sveriges dialekter och isynnerhet uppl. närmare de östsv. än de flesta öfriga svenska dialekter. (För detaljer får jag hänvisa till det följande). Ett viktigt fall är också mom. 21: "öfvergång" (?) af kakuminalt *l* till dentalt efter *i* och *y*. Det är en egenhet, som särskildt utmärker norra Sveriges dialekter[1] ned till Mälaren och Vänern och som också kan konstateras i norra och östra Södermanland. I andra trakter af Södermanland, Närke, Öster- och Västergötland är *l* 'tjockt' också efter *i* och *y*. Närmast till östsv. ansluter sig nog i fråga om *l* uppländskan[2]. Också en del af de i 1, 28 behandlade vokalförlängningarne ha betydelse för släktskapen, då äfven i fråga om dem uppl. erbjuder de flesta likheterna, såsom jag hoppas visa i annat sammanhang.

Också i H:s andra grupp: "för hsv. främmande novationer eller arkaismer i förhållande till samnordiskan" är det många företeelser, som ha föga intresse för sambandet med uppl., då de "återfinnas i flertalet skandinaviska eller åtminstone svenska munarter". Sådana äro mom. 46: *i*-ljudet i *sī* 'se', *trī* 'tre', 51: assimilation af *ðg* > *gg* i t. ex. *fraggå* 'fradga', 53: assimilation af *pt* > *tt* i t. ex. *ättär* 'efter', 54: förlust af ð framför kons., t. ex. *r*: *ārån* f. 'annan', 58: förlust af *l* i obetonad stafvelse, t. ex. *ska* 'skall', *ti* 'till', 57: förlust af *t* m. fl. konsonanter i svagton, t. ex. *biti* 'bitit'. Den sistnämnda förändringen är dock af ett visst intresse, då den ju saknas (eller åtminstone ej inträdt i samma utsträckning) i götiska och sydsvenska mål. Men någon speciell anslutning till uppl. kan ej konstateras.

jag en annan uppfattning än han, särskildt i fråga om hsv., men för den jämförelse, som här är fråga om, är det af underordnad vikt.

[1] Åtminstone i vissa fall, enligt regler, som växla i olika trakter. Oftare efter långt än efter kort *i* och *y*. 'Öfvergången' finnes dessutom i alla (?) eller de flesta norska mål.

[2] Den har t. ex. liksom östsv. dentalt *l* mellan *ĭ* och *j*: *vilja* o. d. vilja, *šilja* o. d. skilja, hvilket eljes är sällsynt. (Likaså i t. ex. *fylja* 'stoföl', men icke i *soḷja* o. d. 'sölja', fsv. *sylghia*, där *l* ej omedelbart följts af *j*. Däremot i *föll* l. *føl* n. 'föl', fsv. *fyl*.)

Viktiga företeelser äro däremot:

Mom. 43. "Kort *a* har öfvergått till *ä* i urspr. kort rotstafvelse, då följande stafvelse innehållit *u*", t. ex. *lädu* 'lada', *tränu* 'trana'. Exempel på denna öfvergång finnas i Dalarne, Gästrikland, ö. Västmanland (Västerås län) och n. Uppland. I den nuvarande uppl. finnes *ä* för *a* endast i några få hithörande ord (*lädu*, *tränu* o. d.) och knappast längre söderut än till trakten af Enköping och Uppsala (*Läby*). Det är emellertid sannolikt, att öfvergången tidigare haft vidare utbredning, såväl geografiskt sedt som inom ordförrådet. I uppl. bröllopsskrifter från 1600- och 1700-talen möter den i exempel, som i nutida uppl. alltid ha *a* (*gättu* gata). (I så fall kunde vi ha utlöpare af denna öfvergång i Närke (Edsberg) *snạrœ* 'snara', *trạnœ* 'trana'.) Men kanske har den äfven i äldre tid varit begränsad till norra Uppland (Tiundaland och Fjärdhundra?). Jfr sid. 18 not [1].

44. "Kort *ä* har öfvergått till *ö* framför kakuminalt *l*, efterföljdt af en annan konsonant", t. ex. *siöḷv* själf. Hithörande exempel synas förekomma i (åtminstone) Uppland, Södermanland, Närke och Västmanland.

45. "Långt *ä* ~ har öfvergått till *ē*". Samma öfvergång i Gästrikland och åtminstone i delar af Uppland: *lieka* o. d. 'läka' (fsv. *lǣkia*): se förf. Språk o. Stil V s. 101 ff. och jfr s. 19.

47. Brytningsdiftongen af urspr. *i* framför *ngw*, *nkw* uppträder som *iå*, t. ex. *siåŋg* 'sjunga'. Så äfven i Gästrikland (*šåŋŋa*, *šåŋk* 'sank') och Uppland, åtminstone ned till Uppsalatrakten (vanligast *jåŋŋ* 'ljung', i Börstil äfven *šåŋka* 'sjunka'). En föröfrigt ej bekant öfvergång.

48. Kort *u* utvecklar sig till *å*-ljud framför *n*, *m* + kons. samt framför *bb*. Liknande öfvergång i östra Uppland, isynnerhet i mellersta Roslagen (Vätö *kobbe* 'kobbe'), i enstaka exempel (*sonder* 'sönder', *stonn* 'stund') vidsträcktare. Närbesläktade företeelser i n. ö. Västmanland, Dalarne, Gästrikland och en mängd norrländska mål. I Södermanland *rompa* 'rumpa'.

49. "Apokope af slutljudande ändelsevokal efter lång rotstafvelse": jfr Stafv. o. Vok. § 96 och not [2]. En nordsvensk företeelse, som har utlöpare ända ned i mälardialekterna och Södermanland. Fordrar sin särskilda behandling.

50. *g* (*gh*) blir *v* (*w*) efter *u*, *o* (jfr Stafv. o. Vok. §§ 59—89). Exempel finnas i Gästrikland, Uppland, Södermanland, Närke och Västmanland: *tjūva* (*tjȳva*, *tȳva* o. d.) 'tjuga', **gnōv* 'gnagde'. Företeelsens begränsning kräfver noggrannare undersökning.

52. *sl*, *tl* ha blifvit *ꝉl*, t. ex. *ꝉlipp* 'slippa': i Norrland, Dalarne, (åtminstone) n. ö. Västmanland, Uppland ned till Mälaren, t. o. m. i norra Södermanland: jfr s. 9 f.

55. *v* (*w*) faller mellan *u*, *o* och följande konsonant (jfr Stafv. o. Vok. §§ 59—89). Hithörande exempel förekomma åtminstone i Uppland (dock tämligen få[1]), troligen också annorstädes. *jūr* för 'jufver' är den vanliga formen i Svealand och finnes också i andra trakter. Men götamålen synas ha *jūver*: Hof Dial. vestr. s. 40.

62. "Vid uniformeringen af nom., dat. och ack. sing. hos svagt böjda substantiv har (icke som i hsv. nominativen, utan) den oblika formen — i best. f. ackusativen — i allmänhet blifvit den segrande; hos sådana, som ej beteckna lefvande varelser, är detta alltid fallet": *dråpa* 'droppe', *häku* 'haka'. Dylikt förallmänligande af oblik kasus är vanligt i Norrland, Dalarne och Uppland. Största likheten med östsv. erbjuda upplandsmålen. Svaga mask., hvilka icke (som *gubbe*, *gosse*) beteckna lefvande varelser, ha regelmässigt -*a*, -*a* (t. ex. *bakka* o. d. 'bakke', *possa* o. d. 'påse') i Fjärdhundra (åtminstone i Simtuna och Torstuna hd, däremot, efter hvad det vill synas, ej alltid i Våla hd), i hela Uppsala län — möjligen med undantag af ett mindre område något norr om Uppsala, till hvilket Skuttungemålet synes höra — och i norra delen af Stockholms län (Frösåkers hd). I öfriga delar af Stockholms län ha de dels -*e* o. d. (ljudlagsenlig nominativändelse hos de långstafviga[1]), nämligen i ett område i mellersta delen af länet, till hvilket Fasternamålet hör, dels också -*a*: så vanligen i kustsocknarne och möjligen i häradena närmare Stockholm och i Södertörn, där dock dialekten i hög grad influerats af hsv. Men dessutom förekomma här också, i synnerhet i Väddö-Häfverö och Bro-Vätö skeppslager, båda ändelserna om hvarandra i samma ord[2], och till någon ringa del med bevarad skillnad i funktionen. I något äldre tid, t. ex. i Roslags-Bro ännu på 1870-talet, var dylik funktionsskillnad vanligare än nu. Utanför Uppland synas sv. mask. regelbundet ha ändelsen -*a* o. d. i ö. Västmanland (Tortuna, Kumla m. fl. socknar), i Gästrikland och i Dalarnes bergslagsmål. -*a* uppträder också i norrl. och no. mål, men i dem företrädesvis i urspr. kortstafviga ord. I andra svenska dialekter är den normala ändelsen -*e*, i både kort- och långstafviga ord och vare sig de beteckna lefvande varelser eller ej: så i större delen af Södermanland och Västmanland, i Närke, Värmland och så vidt jag vet i alla götiska och sydsvenska mål. — Hvad de svaga feminina angår, ha de långstafviga i nästan hela Uppland -*a* eller -*a*, d. v. s. den gamla nominativändelsen. Den oblika ändelsen, -*å* o. d., finnes endast i några socknar i mellersta Roslagen (t. ex. Vätö, Väddö, Häfverö) och här delvis i ackusativisk funktion[3]. I äldre tid var ändelsen -*å* säkerligen vanligare än nu. Den möter synnerligen ofta, äfven såsom nominativändelse, i uppländska bröllopsskrifter från 1600- och 1700-talen, och uppländingen Aurivillius omtalar i sin grammatik (s. 46), att "illa feminorum pronunciatio in *o* apud vulgus etiamnum retinetur, sed sonat perinde ut *å*; ut *misså*, *byttå*, *kystå*, *horsså* etc." Utom Uppland finnes den oblika ändelsen -*å* o. d. hos långstafviga

[1] Jämför det liknande förhållandet i flera östsv. mål, se H:s anm.

[1] Mycket sällan -*i*, den ljudlagsenliga nominativändelsen hos urspr. kortstafviga. Jfr s. 8 och s. 30.

[2] Äfven hos sådana, som beteckna personer, t. ex. *gosse* o. *gossa*.

[3] Se t. ex. Schagerström Vätömålet s. 50 o. 53 ff. Minnen af dylika oblika former finnas möjligen ännu i s. Uppsala län (Trögd).

fem., så vidt jag vet, endast i dalm. och på Gottland. De kortstafviga sv. fem. ha däremot regelmässigt *-u* i hela norra Uppland ned till ungefär samma linje, som mot söder begränsar området för den "norrländska förmjukningen" (jfr ofvan s. 5 f.). Men i något äldre tid har *-u* säkert haft vidsträcktare utbredning. Jag erinrar om former som *badhstughu, gatu, haku, kornladhu, miölckestafwu*[1], *tranu, wecku* i Helsingius' Synonymorum libellus 1587, *stughu* (nom.) m. fl. i Buræus' Sumlen (s. 38), *flughu, kaku, maru, rugu* m. fl. hos Er. Schroderus (se Grip Sv. Lm. XVIII 4 s. 11), "*stugu, smugu, rugu, kasträku, skooräku* etc." i Aurivillius' Gram. s. 45[2] och om talrika *u*-former i bröllopsskrifterna. Utanför Uppland finnes *-u* i n. ö. Västmanland, Dalarnes bergslagsmål och i Norrland[3].

67. "Starka och II svaga konjugationens deponentier hafva ofta ~ likdanat infinitiven med pres. ind. (sing.), hvarest de ~ förallmänligat den hos de starka och kortstafviga svaga utvecklade formtypen (på blott *-s*, utan mellanvokal)", t. ex. *bīts* o. d. 'bitas -es', *bäiss* o. d. 'tigga -er', jfr fsv. *bēþas*. Infinitiver af detta slag äro anträffade i (åtminstone) Dalarne, Gästrikland, Uppland, Västmanland och Södermanland (t. ex. *bess* 'tigga' i s. Dalarne, Gästrikland och Västmanland[4], jfr uppl. *biesa* o. d. id., där medialmärket kommit att uppfattas såsom hörande till roten liksom i s. Öb. pres. *bäisar*, hsv. *låtsa*), och finnas ju också i "högsvenskan" : *less, lyss, iss* och *låss* (l. *låtsa(s)*), om hvilka H. föreslår, ehuru med tvekan, att de böra betraktas såsom införda ur "andra dialekter".

I mom. 69—85 behandlar H. samöstsv. arkaismer i

---

[1] Beror *ä* i nysv. *stäfva* på öfvergången *a* > *ä* i kort stafvelse framför *u* (jfr no. *stava*, Aasen o. Ross) eller är H:s *-staffwu* en falsk svecism efter mönstret: dial. *lädhu* : sv. *ladhu*?

[2] "Quorum quædam etiam non raro efferuntur per *a* in fine."

[3] Ej så vanligt i Gästrikland.

[4] Enl. Rietz finnes *besa* i Mp., *bes* o. d. i Vb. Jfr äfven Unander Ordb. öfver allm. i s. Vb. (1857) s. 3.

förhållande till högsvenskan. De flesta af dessa äro också utmärkande för uppländskan.

71. "Urspr. *ē* har icke öfvergått till *ǟ*." Samma regel gäller för Norrland, (åtminstone delar af) Dalarne och Uppland samt v. Sverige. Jfr min framställning i S. o. S. V s. 101 ff. och ofvan s. 15. Exempel i Uppland: *griet* o. d. 'grät': isl. grét, Gästrikland *klȳvstēt* 'stätta': isl. stéttr.

72. "Urspr. kort *i* uti öppen starktonig stafvelse har icke öfvergått till en öppnare vokal, om följande stafvelse innehållit urspr. *i* eller *u*", t. ex. *sinur* 'senor', *lidugär* o. d. 'ledig', *biti* o. d. 'bitet -it'. Denna regel gäller också för Uppland och för hela Svealand utom Värmland, dessutom för Gästrikland och några andra trakter i Norrland (t. ex. Västerbotten) samt för Östergötland (åtm. *bĭti* se s. 66), med undantag af södra och västra delen. I de öfriga götiska och sydsvenska målen har *i* liksom i danskan blifvit *e* också i den angifna ställningen. Likaså i några norrländska dialekter (t. ex. delar af Hälsingland (Delsbo) och Jämtland: s. 46). I Uppland heter det alltså ljudlagsenligt *bĭti* l. *bitti* af fsv. *bĭtit*, *vikku* o. d. 'vecka' : fsv. *vika*, i Södermanland, Närke *bĭti* o. d., *sĭna* o. d. 'sena' (med *i* analogiskt ur obl. kasus). I Västergötland och s. Sverige däremot *bĕtet* 'bitit', *vĕka* 'vecka'. Det är klart, att ljudregeln också gäller för högsvenskan, för så vidt denna är beroende af sveadialekterna. Äfven kort *y̆* kvarstår som *y*-ljud, d. v. s. öfvergår ej till öppnare ljud, i samma ställningar, såväl i östsv. som i de nämnda svenska målen: ex. Uppl., Sdml. *tȳgil* o. d. 'tygel', *mykki* o. d. mycket (fsv. *mykit*)[1], s. Sverige *mökket, drøpel* o. d. 'rumen' (: fsv. *drypil*). Jfr Stafv. o. Vok. I § 173, nedan s. 29 ff., 32 f.

74. "Öfvergång af kort *y* till *ö* har icke framkallats af ett efterföljande *r* ~, i fall detta står framför *i, j*": *fyri firi* 'före'; *styrjå* o. d. 'stör' (fsv. *styria*). Också i Uppland

---

[1] Eljes öfvergår *y̆* till *ö* i kortstafviga ord: t. ex. *sty̆dh* > *stø̄d* o. s. v., i många östsv. dial. liksom i de flesta svenska (utom dalmål och gutniska). Se förf. o. a.

kvarstår *y* i denna ställning: t. ex. *syrja* '(is)sörja' i n. Uppl. och Roslagen, *tjäntyrryl* kärntörel : fsv. *þyril* i n. Uppl. Regeln gäller möjligen också för Gästrikland och för någon del af Södermanland (ett ex.: *ostyrjug* 'bullersam' antecknadt på Selaön). Dessutom i dalm. och i Västerbotten. Föröfrigt synes *ö* för *y* vara regel äfven framför *rj* (jfr s. 37). I fråga om behandlingen framför *-ri* är det svårt att finna bevisande exempel.

76. *g* kvarstår i förbindelserna *lg, rg*. Så äfven i Uppland, n. ö. Västmanland, hela Dalarne, Gästrikland och Hälsingland. Äfven föröfrigt i Norrland (dock ej genomgående?: Lll Alf. s. 59). Jfr s. 9 och St. o. Vok. § 77.

77. "I svagtonig stafvelse stående *j*-ljud har icke absorberats af ett föregående *k* eller explosivt *g*", t. ex. *ägkjan* 'änkan'. Samma regel gäller för Uppland, Södertörn, möjligen äfven andra delar af Södermanland, n. ö. Västmanland, n. Värmland, Dalarne och Norrland. I det öfriga Svealand, Götalandskapen och s. Sverige har *i* fallit.

79. Förbindelsen *mb* kvarstår oassimilerad. Så äfven i Uppland samt ö. Västmanland, och äfven i delar af Södermanland (säkert i Södertörn). Däremot i regel ej i s. Sverige (dock i Persnäs sn på Öland) och ej heller i Dalarnes bergslag, Gästrikland och större delen af Norrland. Jfr s. 9.

80. *sj, stj, sk* (framför palatala vokaler), som ej öfvergått till *sje*-ljud, finnas i Uppland och Södertörn i ofvan angifvet område (s. 5 f.).

81. Lång vokal af hvilken kvalitet som helst kvarstår framför *m*, t. ex. *tima* 'timme', liksom i östsvenska i hela Uppland, troligen n. ö. Södermanland, ö. Västmanland (Västerås län), Dalarne, Gästrikland och Hälsingland. Däremot ej alltid i den återstående delen af Norrland, liksom ej heller i s. Sverige, Götalandskapen, större delen af Södermanland, Närke, v. Västmanland och Värmland.

82. "Urspr. lång vokal l. diftong och följande kort tonlös explosiva kvarstå framför urspr. stafvelsebildande konsonant utan att som i hsv. byta kvantitet", ex. *sökn* o. d.

socken. Sannolikt förhåller sig på samma sätt i uppländskan (n. ö. Uppl. *sök'n*) och möjligen i flera svenska dialekter. Såsom H. anmärker i not [2], bör sannolikt äfven hsv. frånkännas en ljudlagsenlig kvantitetsförändring i detta fall — jfr *åker, åter, göpen*.

83. *t*- står mot hsv. *d*- i pronomina och pronominella adverb, sådana som *tinn* 'din', *tär* 'där'[1]. *tär* 'där' är antecknadt i mellersta Roslagen (Häfverö socken). Äldre uppländska skrifter t. ex. Buræus' Sumlen, ge ett bestämdt intryck, att *t*-formerna fortlefvat längre i uppländskan än i andra dialekter.

Jag har härmed anfört de egenheter, som de östsv. dialekterna med en viss grad af säkerhet kunna anses ha gemensamt med upplandsmålen. Hvad angår de öfriga samöstsvenska dragen, till hvilka uppländska motsvarigheter ej med samma säkerhet kunna uppvisas, förringas deras betydelse, försåvidt de skulle anses principiellt skilja östsv. från uppl., af flere omständigheter. Beträffande några märkes, att de visserligen icke blifvit konstaterade i den nuvarande uppländskan, men att de finnas i närbesläktade dialekter och att de möjligen först i senare tid försvunnit ur Uppland.

En sådan egenhet är t. ex. komparativen på *-ane, -an*, som enligt H. mom. 64 ursprungligen varit samöstsvensk, ehuru den numera i flera trakter försvunnit och ersatts af den högsvenska bildningen på *-are*. I några mål, där den i öfrigt är utdöd, har den dock kvarlämnat enstaka spår, t. ex. det i v. Nyland och ö. Eg. Finland (Finnby) anträffade adverbet *snärandi* (ombildning af *snäran*) 'snarare', spår, som bevisa dess tidigare mera allmänna förekomst. Samma bildning finner jag i adv. *snäränö*, ett enligt L. E. Åhrman (Beskrifning öfver provinsen Gästrikland, Stockholm 1861, s. 24) i gästrikskan ofta hördt ord, "som i vanligt språk ej har något motsvarande uttryck, om det ej kan öf-

[1] *t*-formerna äro mycket sällsynta på Åland: jfr H:s anm. och Vendell Östsv. Ordb. art. *du* och *där*.

versättas med ordet visst“. I yngre uppteckningar af gästrikska har jag sett *snaran* 'sannolikt' (Hedesunda). I nuvarande uppländska har, så vidt jag vet, något motsvarande uttryck ej blifvit iakttaget. Men i en uppländsk bröllopsskrift från 1695[1] har jag antecknat:

Joha (svarar Ållä, som bjuder på 'jätt stoop ööl'):
'Stor tacker Ållä hij *snara* bort ia spändera
På hädär såm ha gått här kan ski Daga fliera
Å kåsta på där fult' etc.

Snara (= 'snarare') är här uppkommet af *snarane* liksom rosl. *hästa* < *hästane* l. *hästana*[2].

Den samöstsvenska företeelse, som af H. behandlas i mom. 65, synes ej heller uppträda på samma sätt i Uppland, men åtminstone i Gästrikland, Södermanland, Närke och n. Östergötland förekomma participier som *trodd, bygd* med betydelse af “supinum“, och möjligen ligga dylika former till grund för sådana i uppländskan (och västmanländskan) ej ovanliga uttryck som: “ja har hört *sagdas*“, “ja har inte så myttji *umgåddas* mä hästar“.

I mom. 63 nämnes, att adjektiverna i sitt starka deklinationssystem för attributiv användning generaliserat de gamla ackusativformerna, icke såsom eljes nominativerna. Man kan jämföra, att det i Roslagen heter *en nȳan bāt, a lagga dōter* o. dyl., om också hufvudsakligen i ackusativisk betydelse[3], och i n. Uppland och Gästrikland höres *'en liten hvi-*

[1] 'Ett Lijtet Tijdfördrijf ~ Då Abraham Lundholm Ingick ~ Echta-Förbund Med ~ Margareta Beata Kroger, Uti ~ Stockholm den 22 Octob. Anno 1695; Utaf Bönderna Ållä och Joha I När Röra.' Norröra är en by på Blidö. Dialekten är ett godt prof på Roslagsmål och öfverensstämmer nära med de nuvarande målen i samma trakt, t. ex. Vätömålet. Jag känner den genom en afskrift af Prof. Lundell.

[2] Som lefvande komparativsuffix finnes *-ane, -an, -ene* ännu i dag i Ångermanland och Västerbotten (Lundell Frändsk. s. 32 f.) Märk likheten med österbottniskan på andra sidan Kvarken (Hultman, anm. till mom. 64).

[3] Schagerström, Vätömålet s. 61.

ten häst' o. dyl., vid sidan af andra uttryckssätt. Att döma af bröllopsskrifterna voro dylika konstruktioner på 1600- och 1700-talen mycket vanligare än nu. De förekomma till och med i den tidens riksspråkliga skriftspråk — jfr t. ex. Hellqvist 1600-talets svenska s. 133 ff.

Enligt mom. 75 skulle *g* i östsv. kvarstå i förbindelsen *gn*, t. ex. i *rægn* 'regn'. I många östsv. mål är dock ett dylikt *gn* mycket sällsynt eller saknas alldeles. I Södertörn (Sorunda) är antecknadt *vagən* 'vagn', och af Aurivillii uppgifter Cogitationes s. 81 ff. om de olika *g*-ljuden synes framgå, att den bildade uppl. på hans tid, åtminstone alternativt, hade *ɲn*, ej *gn*, i t. ex. *agnar*. Eljes icke i sv. mål.

Angående några andra egenheter, som nämnas i § 1, kan det möjligen betviflas, om de verkligen med Hultman få anses vara “samöstsvenska“.

I mom. 56 och 59 behandlas ord med de ursprungliga förbindelserna *arn, arl*, hvilkas regelbundna samöstsvenska motsvarighet skulle vara *ān āl*. Men bevisande exempel för en dylik utveckling saknas i vissa socknar af mellersta Österbotten, i Ålands hd, (Nagu?) och på Nargö. H. antar här och sannolikt med rätta högsvensk påverkan. Det vore ju då tänkbart, att dylika former en gång funnits också i Uppland, men undanträngts af den nivellerande högsvenskan, liksom i det närbelägna Ålands hd. Men å andra sidan är det väl klart, att utvecklingen *arn* > *ān* och *arl* > *āl* nödvändigt förutsätter konsonantiskt uttal af *n* och *l*. Man skulle då möjligen kunna tänka sig, att uppländskans nuvarande uttalsformer *bān, gān* visa tillbaka på äldre former med sonantiskt *n* : *bār'n*, ett uttal, som ännu förekommer i n. ö. Uppland (Ö.-Löfsta och Hållnäs) och Gästr. (t. ex. Hedes. *kvarən* 'kvarn') och som enligt min uppfattning är en förutsättning för uppkomsten af sådana former som *bār* 'barn', *gār* 'garn' i Gästr., s. Dal. och Hälsingland. Enstaka äldre uppgifter tyckas visa, att ett dylikt uttal i äldre tid haft vid-

sträcktare spridning än nu[1]. I detta sammanhang bör också påpekas, att en utveckling *rn* > *n* ej är alldeles främmande för målen väster om Ålands haf; den finnes i Södertörn (Sorunda *stẹ̄na* 'stjärna' m. fl.), i Gästrikland är antecknadt åtminstone *fø̄na* 'fjolårsgräs' < *fyrna*, och möjligen kunde andra mer osäkra exempel anföras, hvaraf några äfven från Uppland[2]. Vidare har Hultman som exempel på utvecklingen *arl* > *ā̊l* från Österbotten och Östersjöprovinserna anfört ett adj. *gā̊li* 'färdig', som han sammanställer med fgutn. *garlakr*[3]. Om nu detta är riktigt, är det månne icke samma ord, som föreligger i Ihres uppgift från Södermanland: (Dialectlexicon s. 53) "**Gårlig,** *God* Sud. Han är ej *gårlig* at fås vid. Nu är åkren ej *gårlig*, at röra vid i. e. culturæ aptus". I yngre uppteckningar, från slutet af 1800-talet, finner jag från Fjärdhundra i Uppland 'de ä inte så *gålit* å jöra de', 'han ä inte så *gålen*[4] å tas me'. Hit hör väl också Gästrikland (Högbo) *ogạlən* 'vådlig', (Årsunda) *ogạlə(n)* 'oförnuftig', Dalarne (Bjursås) *ogårlin*(?) a. 'förfärlig' ex. *ett ogårlə vär* 'ett svårt väder'. Jfr Rietz' uppgifter (185 a och 483 a): Västerbotten, Jämtland, Hälsingland *gålin* o. dyl. 'tillredd, i ordning' samt Västerbotten, Hälsingland etc. *o-gåli* o. dyl. 1) 'ej tillreds', ex. 'hä jär ogålit' = 'det är ej färdigt att begagnas, 2) (i Ångermanland : *ogåḷig*) 'ostökig, ohöfsad', 3) (Gästrikland : *o-gåḷin*) 'odräglig'. De bäst bestyrkta uppgifterna ha tunt *l*: jfr Åström l. c. Sammanhanget mellan det sörmländsk-uppländska ordet och det östsvenska synes mig tydligt. Man kan jämföra det andra exemplet hos Ihre med följande från Runö (anfördt af Vendell s. 55) *tua rọɯn æ*

[1] *Baren* hos Aurivillius, jfr S. o. S. IV 112 not[2], och hos Lucidor SAOB, B. 350. Jfr emellertid om *bån* 'barn' o. d. Larsen Ark. XXI s. 125 ff.

[2] Vessland, Ö.-Löfsta, Hållnäs ("Uppl." enl. Rietz 808[2]) *vīna* 'vissna, domna': jfr dalmål **virna*, se Noreen Sv. Lm. IV. 2 s. 212.

[3] I likhet med Säve och Rydqvist Sv. Spr. L. II s. 395 noten, Åström Sv. Lm. VI. 6 s. 24, Leffler Konsonantljuden s. 68.

[4] Enligt en annan uppgift *gålin*.

golkər ska æn ɫlua 'då rågen är färdig, skall den slås'. — Från öfre Norrland är ju öfvergången *arn* > *ā̊n* väl bekant. I Firmenichs Völkerstimmen III s. 884 finnes en bröllopsskrift, som uppgifves vara skrifven på mål från Tuna i Dalarne. Här står *båna* = barnen. Men det förefaller mig osäkert, om här verkligen föreligger dalmål.

På liknande sätt förhåller sig med regeln i mom. 60: förlängning af *a* och *ä* framför urspr. *nd* och *mb*, t. ex. *hānd*, *tēnd* tända o. dyl. I nordligare Österbotten ha enligt H. § 14 de sålunda förlängda vokalerna åter förkortats. "I andra möter oss en på hsv. inflytande beroende förkortning. Fullt genomförd torde denna vara på fasta Ål., i norra delen af Brändö, i Nagu samt, hvad vokalen *ä* beträffar, i v. och m. Nyland." I en dialekt, som är nära besläktad med upplandsmålen, den nordliga västmanländskan, är lång vokal iakttagen åtminstone framför *nd*: Leffler Sv. Fornminnesf. tidskr. II s. 40 (1872).

Också om regeln i mom. 73, att *iō* varit oemottagligt progressivt *i*-omljud, kan tvifvelsmål uppstå. Jag förstår ej riktigt, hur man har att tänka sig "försvenskningen" af *skjōrå* till *šø̄rå* o. dyl. i v. och m. Nyland och östligaste Eg. Finland. För öfrigt heter det i Finland *skjōrå* o. dyl., hvars oomljudda vokal skulle visa, att *ö* i *sjö*, *snö*, som är det vanliga i Finland, ej kunde vara ljudlagsenligt, utan måste härstamma från högsvenskan. Men *skiór* har *iō* också i sydsvenska mål (t. ex. S. Möre), som eljes synas ha progressivt *i*-omljud i vanlig ordning. Och i Uppland, Västmanland heter det *skjūra* o. d. I Sv. Lm. XI. 3 s. 48 har Saxén påpekat några ortnamn, som synas strida mot H:s regler för *io* (här eller i § 1, 9): bynamnet *Tjöck* i Lappfjärd: fi. *Tiukka*, och *Kökar*, 1512 *Tiokars, Tiokarle*. Här bör äfven nämnas *tjøkkna* 'tjockna', som af Vendell (Nyl. Etymol. s. 44) anföres från Kyrkslätt i Nyland. Slutligen anmärker jag, att *iō* också i Uppland stundom synes kvarstå, hvilket dock är mera osäkert, stundom öfvergår till *iu* (se "Om Sjuhundra" etc.

S. o. S. V). Någon bestämd motsättning mellan uppl. och östsv. kan väl således inte heller här upprätthållas.

Af de samöstsvenska dragen i § 1 återstå några få, till hvilka jag ej kan ange några motsvarigheter i målen på denna sidan Ålands haf, vare sig i uppländskan eller i angränsande mål. Bland dem äro endast tre sådana, som innebära novationer i förhållande till samnordiskan, nämligen 1) utbildandet af passiva preteriti- och supin-former på *st*, t. ex. *kallast* 'kallades, -ats' (mom. 66), 2) den egenheten, att "bestämda formen till enstafviga pluraler af mask. och fem. substantiv på lång vokal har öfvertagit den obestämdas funktioner, t. ex. *skōnar* o. d. 'skor'" (61), 3) omskrifningen af 1 pers. plur. imper. med former af hjälpverbet *vilja*: *vili gā* 'låtom oss gå' (68). Det bör dock anmärkas, att åtminstone de båda förstnämnda nybildningarne saknas i Ålands härad[1], hvarför det väl är i någon mån tvifvelaktigt, om de verkligen äro "samöstsvenska". — Passiv-former på *-st* saknas, så vidt jag vet, i alla svenska mål väster om Bottniska viken. Däremot tyckas motsvarigheter förekomma i södra Sverige: i Östra härad af Jönköpings län användas enligt Gadd (Om Allmogemålet etc. s. 19) som supina af *leas* l. *less* 'ledas' och *låss* 'låtsa' formerna *lesst* och *låsst*[2]. — Obestämda pluraler som *skōnar* finnas åtminstone i dalmålet.

De öfriga fyra äro "arkaismer": bevarandet af de gamla diftongerna *äi*, *öy*, *ǫu* (69), presensparticipier som *λlåand* 'slående', *rōand* 'roende' (70)[3], kvarstående af för-

[1] Den första äfven i Pargas. Beträffande *skōnar* = 'skor' o. d. se emellertid Hultmans anm. till 6,1 med tillägg s. 316 (i Finl. Bidr.)

[2] De östsv. (och smål.) passiv-formerna på *-st* äro analogibildningar af tydligen ungt datum och få ej sammanställas med det västno. och isl. mediopassivet på *-st*, såsom Lundell synes vilja göra i Pauls Grundriss[2] s. 1485. *-t* i östsv. pret. och sup. *kallast* är preteritimärke (jfr Noreen, Vårt Språk I s. 122) och saknas i pres. och inf., medan det västno.-isl. *st* är genomgående i hela böjningen, se Aasen No. gr. s. 229, Noreen Altisl. Gr.[3] s. 330 f.

[3] Dessa kunna väl dock bero på yngre nybildning?

bindelsen *ld*, t. ex. *hāld* 'hålla' (78), samt af konsonanttillskottet i presens af starka verb med stam på *ll*, *nn*, *m*, t. ex. *faldär* 'faller' (85). Om den viktigaste af dessa, diftongerna, må framhållas, att diftongen *ǫu* i Ålands härad är fullständigt uppgifven, att *äi* på fasta Åland utträngts af *ē* samt att *öy* i samma område är inskränkt till några enstaka ord: se Hultmans anm. till § 1, 69.

Sammanställa vi de uppgifter, jag här lämnat öfver de samöstsvenska företeelsernas uppträdande i de 'svenska' dialekterna, finna vi, såsom man på förhand kan vänta, att de östsvenska målen närmast ansluta sig till dialekterna i norra Sverige ned till Mälaren. Men vidare också att de bland dessa dialekter mest likna den sydligaste gruppen: i Dalarne, Gästrikland, Västmanland och Uppland. Och i denna sista grupp synes det, så vidt nu kan ses, vara uppländskan och gästrikskan, som erbjuda de flesta likheterna, åtminstone ifall det endast är fråga om de samöstsvenska företeelserna.

Som samöstsvenska drag, hvilka samtidigt äro allmänt eller nästan allmänt nordsvenska antecknar jag: 1) dentalt (icke kakuminalt) *l* efter *i*, *y*, 2) *u* > *å*-ljud framför *n* och *m* + kons. och *bb*, 3) apokope- (och synkope-)företeelser, 4) *λl* för *sl* (åtminstone i inljud), 5) bevarande af samnordiskt *ē*, 6) *ị(j)* efter *k* och *g*, 7) nominativformer som *dråpa*, *häku*, 8) konstruktionen *en nyan båt*[1].

Ett närmare samband mellan östsvenska mål och å andra sidan Dalarne (åtminstone s. ö.), Gästrikland, ö. Västmanland och Uppland visas af: 1) *a* > *ä* i t. ex. *lädu* 'lada'[2], 2) förbindelserna *mb*, *nd*, *ng*, *lg*, *rg* och *gd*, som i detta område ha ett tydligt centrum (i synnerhet i Uppland och

[1] Möjligen också de drag, som behandlas i § 1,56,64,65 (se ofvan s. 21 ff.)

[2] Icke i Hälsingland och det öfriga Norrland, där i stället *a* blifvit *ö*- l. *å*-ljud liksom i en mindre del af Österbotten: se H. § 19 och Nordiska studier s. 230 not samt ned. s. 63.

angränsande delar af Västmanland), men också finnas i andra delar af n. Sverige[1], 3) lång vokal framför *m* (*tīma* 'timme') som är genomgående i området[2], 4) vissa egenheter i fråga om utvecklingen af korta *ĭ, y̆, ŭ, ŏ,* hvilka dock delvis ha motsvarigheter äfven i andra nordsvenska mål samt i sydligare mål (se det följande).

Gemensamma för östsvenskan och (åtminstone delar af) uppländska och gästrikska gentemot andra "nordsvenska" mål äro: 1) öfvergång af *ǣ* > *ē* i t. ex. *lieka* 'läka'[3], 2) brytning af *i* > *iå* i t. ex. *jåŋŋ* 'ljung'[4], 3) nominativformer som *bakka* 'backe' (äfven ö. Västmanland, s. ö. Dalarne), *flaskå* 'flaska' (blott Uppland). Äfven i fråga om utvecklingen af *i* > *e*, *y* > *ö*, *u(o)* > öppet *å*-ljud och i fråga om kvantitetsutvecklingen kommer östsv. närmare uppl. och gästr. än de flesta nordsv. mål, såsom jag hoppas visa i St. o. Vok., del II. Jfr äfven s. 19 f. och s. 35.

Jag fortsätter jämförelsen mellan östsv. och uppl. och öfvergår till sådana företeelser, som utmärka endast större eller mindre delar af det östsv. området. Det är klart, att äfven dessa måste bli af betydelse för uppfattningen af släktskapen. Jag följer också här Hultmans framställning, som fortgår från företeelser, som i allmänhet tillkomma de östsvenska dialekterna (= nära samöstsvenska företeelser (§ 2), till sådana, som utmärka större partier: nordfinl.-sydfinl. (§§ 3 och 4), sydfinl.-baltiska (§§ 5 och 6), nordfinländska (§ 7), sydfinländska (§ 8), baltiska (§ 9) företeelser, därefter till egendomligheter för mindre partier, såsom Österbotten, Ålands härad o. s. v. (§ 10 ff.). Jag vidrör här endast sådana drag, som före-

[1] T. ex. Härjedalen och Norrbotten, *rg, lg* äfven i delar af Jämtland och i Hälsingland, där dock *mb, nd* assimilerats, liksom i Gästrikland och s. ö. Dalarne.

[2] Också i Hälsingland. Däremot är *m* förlängdt och vokalen kort i Ångml., Västerbotten (åtminstone delvis).

[3] Också i Jämtland, Ångml., Västerbotten, se S. o. S. V s. 111 ff.

[4] Så vidt jag kunnat finna, ej föröfrigt i nordsvenska mål.

falla mig vara af större intresse. I regel förbigår jag dem, som också finnas i högsv. — dessa äro i allmänhet vidt spridda i våra dialekter.

§ 2 (nära samöstsvenska företeelser), mom. 5: pluraltypen "händerna" ändas på *-ren,* liksom den maskulina typen "fötterna", t. ex. *händren* 'händerna'. Öfverallt utom på Runö. — Så i s. v. Gästrikland, Fjärdhundra och s. Uppsala län (Åsunda, Trögd, Hagunda, Lagunda, Ulleråkers, Håbo, Bro härader. Äfven Erlinghundra?). *händren, föttren* ligga till grund för *händri, föttri* i Södertörn (Sorunda), *händra, föttra* i s. Stockholms län, ö. Västmanland (Västerås län, utom Fjärdhundra) och delar af Södermanland[1]. Jfr nedan.

§ 2, 7: presensformer af typen *drøg -är* 'dröja, -er' med *g*-ljudet analogiskt infördt från preteritum. — N. ö. Uppland, i synnerhet i Film, Valö, Börstil, Gräsö, äfven i Ö.-Löfsta, Forsmark, Hållnäs, Harg och Hökhufvud, t. ex. *liega* 'leja' : fsv. *lēghia*, *pløga* o. d. 'plöja' : fsv. *plōghia*, *drögga* 'dröja' (Film) : fsv. *drøghia*. Jämför H. §§ 5, 2, 24, 31 om liknande former af verb med stammen på *lj, rj,* delvis äfven *lj, rj,* i balt. och sydfinl. mål, mell. Österb., Ålands hd — n. ö. Uppl. *folga* o. d. 'följa' : fsv. *fylghia*, *šilga* 'skilja' : fsv. *skilia*.

§ 2, 10: "*i* kvarstår i svagtoniga stafvelser utan att öfvergå till *e,* a) om det är slutljudande (urspr. l. till följd af östsv. konsonantbortfall, enl. § 1, 57) öfver hela språkområdet utom Ålands hd, t. ex. *fyri* o. d. 'före' (fsv. *fyri*), *drivi* 'drifvit' (fsv. *drivit*)[2], b) i annat fall — dock ej framför *r* ~ — allestädes utanför Ålands hd, Satakunda och Österbottens södra hälft[3], t. ex. 2 pl. imp. *fallin* o. d. 'fallen'

[1] I delar af Närdinghundra och Frösåkers härader i n. Stockholms län samt s. ö. Olands härad af Uppsala län heter det *fötteṇ, bökkeṇ*. I n. Uppsala län samt Forsmark, Valö, Börstil af Stockholms län *fötteṇe, bökkeṇe* l. *föttene* etc. I Uppsala- och Stockholmstrakten som i skriftspråket *fötteṇa, böckeṇa*. I andra delar af Södermanland, Närke, v. Västmanland, Öster- och Västergötland: *händera* o. d.

[2] Efter lång rotstafvelse har *-i* fallit enligt § 1, 49.

[3] I dessa dialekter har en yngre ög. af *i* > *e* ägt rum (s. 49).

(fsv. *fallin*) ~ *tjitil* o. d., 'kittel' (fsv. *kitil*)". — I Uppland kvarstår svagtonigt *-i* 'ljudlagsenligt' i urspr. slutljud, om föregående stafvelse varit kort: *gūd vari lōv* o. d. 'Gud vare lof', (*afton-*)*rūdi* l. *ruddi* m. (afton)-rodnad (isl. *roði*). Samma regel gäller i dalmålet och med all sannolikhet i åtminstone delar af Södermanland (*rūdi* på Selaön och i Åkers och Ö. Rekarne hd[1]). Af vissa egenheter att döma är det sannolikt, att den också bör anses gälla för delar af Östergötland (n. och ö.), de öfriga Svealandskapen (utom Värmland?) och Norrland, eller att vi i alla dessa landskap åtminstone ha att anta en skillnad i behandlingen af *-i* efter kort och efter lång rotstafvelse. Tecken till regelns tillvaro visa sig också i äldre och nyare skriftspråk: *i gudi, vari* konj., *gläd(h)i* 'glädje' (1500—1600-talen) o. s. v. — Svagtonigt *-i* kvarstår likaledes i Uppland[2] i yngre slutljud, som uppkommit genom bortfall af konsonant (*-t -n*: jfr s. 14, s. 40 ff.), efter både lång och kort rotstafvelse: *drīvi* o. d. 'drifvit, -et' (: fsv. *drivit*), *bundi* 'bundit, -et' (: fsv. *bundit*), *gāḷi* o. d. 'galet' (: fsv. *galit*), *dussi* o. d. 'dussin' (: nyl. *dŭsin*), äldre uppl. (Tijdfördrijf 1695) *gangi* 2 ps. pl. imp. 'gån', *kummi* 'kommen' (: östsv. *farin*). Likaså är *-i* bevaradt i Södertörn (*līti* fem. 'liten', *ludi* n. 'ludet') och troligen i hela Södermanland samt i större delen af Östergötland (utom i söder och åt Vättern till): t. ex. Sdml. *bundi* 'bundit -et', Ög. (t. ex. Stjärnorp) *lụdı* f. och n. 'luden, -et' till m. *lụdən*, Västerlösa *ạntrụtı* f. 'andtruten' o. s. v., Risinge *yp̣ı* 'öppen, -et' till m. *yp̣ən*[3]. Däremot i v. och s. Ög.

[1] "Sdml." enligt Rietz 526 a.

[2] Möjligen med undantag af några socknar i m. Roslagen (Väddö, Singö, Häfverö), där uppteckningarne visa *-ə*(?). Också Vätömålet synes ha *-ə*, då *-n* fallit, t. ex. *gạlə*? f., och stundom äfven eljes. — Ekvivalenta med *ı* äro på flera håll *ı̀* och — i synnerhet i slutljud — *e* (landsmålsalfabet!).

[3] Likaså *līti* 'liten' f., men därjämte äfven *līta*, liksom annorstädes i Ög., Sdml. och i Vätömålet i Roslagen (jämte *lītə*). Detta adj. är det enda som i dessa mål visar *-a* i fem. Man kan jämföra att mask. i uppl. heter *līt'n*, sällan *lītin*, som man skulle vänta i

(t. ex. Väfversunda) *gạət* 'galet', *brətət* 'brutit, -et'. I Uppland och n. ö. Södermanland kvarstår svagtonigt *-i* dessutom alltid enligt H:s regel b), d. v. s. då det själft står i sluten stafvelse (framför kvarstående konsonant): *bundin* 'bunden', *tjittil* o. d. 'kittel', *fjæril* 'fjäril'. Likaså i (åtminstone delar af) ö. Västmanland (Västerås län), Gästrikland och Dalarne. Men icke i s. och v. Södermanland, Närke och Östergötland (: m. *bunnen* o. d. 'bunden', m. *gāḷen*, *gāeṇ* o. d. 'galen') och ej heller i Hälsingland (s. 49). — Däremot har *-i* blifvit *-e* (*ə, e, æ, ɛ*) i alla de nämnda landskapen i urspr. slutljud, om föregående stafvelse varit lång: t. ex. *bonde* 'bonde' : ä. fsv. *bondi*. Dessutom troligen framför *-r.*, t. ex. *synner* o. d. 'söner' : fsv. *synir*: jfr H. § 3, 1. — Jfr s. 7 f.

§ 2, 12: bevaradt *gd* (äfven efter *ö, ä*) och § 2, 13: bevaradt *ŋg*: i Finland och några balt. mål — n. Uppland: jfr ofvan sid. 9 o. ned. Båda dessa förbindelser äro för öfrigt sällsynta i norra Sveriges mål: *ng* kunde få höras ännu 1875 i Norberg i n. ö. Västmanland (Leffler); föröfrigt i dalmål, Härjedalen, Norrbotten.

§ 2, 14: *ă* har ej öfvergått till *å* framför förbind. *ld*. Ej heller i norra och mellersta Uppland, troligen ej ens i södra: ex. *fall, falla -a*, 'fåll, fålla' (< *falda*), *ālå(n)* l. *allå(n)* 'ållon' (< *aldin*), jfr äfven Södertörn *allon*. Samma regel gäller åtminstone i Gästrikland och Hälsingland. § 2, 14: *a* kvarstår som *a*-ljud framför *ŋg* — Södertörn och Roslagen (blott i kustsocknarna) till och med Väddö i norr. I ett exempel, *vraŋg* 'spant' f., äfven på Gräsö. Eljes sällsynt i sv. mål (öfre Norrl., Värmland?)[1].

analogi med andra adjektiv på *-in*. Ordets särställning beror säkerligen på användning i svagton: så Schagerström Vätömålet s. 60, jfr nedan s. 41 f. not.

[1] Framför *nd, mb* kvarstår *ă* som *a*-ljud i hela Uppland, n. ö. Södermanland, ö. Västmanland (Västerås län), delar af Värmland, Dalarne och Norrland (hela?). *våm(b)* jämte *vam(b)* i uppl. beror ej på äldre förlängning. Däremot har *ă* gifvit *å*-ljud i s. Sverige, Götalandskapen, s. och v. Södermanland, Närke, v. Västmanland och delar af Värmland. Jfr nedan s. 53 ff., H. § 1, 60, förf. S. o. S. V, s. 103 f.

§ 2, 15: lång vokal framför *ld* i t. ex. *kēld* 'källa' (ej i n. Österb.) — jfr (?) Rosl., Trögd *ālån* 'ållon', Gästr., Häls. *ēl* 'eld'.

§ 2, 16: lång vokal kvarstår i stor utsträckning framför dubbelkonsonant och konsonantgrupper, och § 2, 17: förbindelsen kort vokal + kort konsonant är ofta bevarad — jfr Stafv. o. Vok. och ofvan s. 7 f. Den sistnämnda förbindelsen finnes utom Uppland i Södertörn, delar af Västmanland och Dalarne, men är sällsynt i norrl. mål (Jämtland, Norrbotten).

§ 3, 3: *vr* > *br*- i finl. mål — sporadiska exempel (*brist* 'vrist' o. d.) i Uppland, Västmanland, Dalarne, Närke (och annorstädes).

§ 4, 8: *tv* (*tw*) > *kv* (*kw*) i finl. mål, t. ex. *kvart* 'tvärt' — Väddö i mellersta Roslagen (jfr *tvarn* 'kvarn', *tviga* 'kviga', "isynnerhet i Häfverö", grannsocken till Väddö, enligt Wahlström Upplandsdialekten s. 7).

§ 6, 1: urspr. *u* i böjnings- och afledningsändelser kvarstår eller öfvergår till *å* enligt s. k. vokalbalans i de flesta sydfinl. och baltiska mål. Likaså i Uppland och åtminstone i delar af Södermanland samt i östligaste Västmanland (?)[1]: *stugu* o. d. 'stuga', men *flaskå* o. d. 'flaska'. I olikhet mot i östsv. mål har dock denna växling vanligen i uppl. (liksom ännu oftare i skriftspråket) blifvit upphäfd på analogisk väg. Jfr s. 7 f.

§ 6, 3: *k*, *g* kvarstå som explosiva ljud framför palatala vokaler i Satakunda, m. Eg. Finland, m. Nyland och Östersjöprovinserna — s. Uppland och Södertörn. Jfr s. 5 f.

§ 7, 1: *a* öfvergår till *ä* i kortstafviga ord framför *i* i ändelsen i nordfinländska mål — n. Uppland (ned till Uppsala, möjligen vidsträcktare), Södertörn?, Dalarne, Norrland, t. ex. *gäḷin* o. d. 'galen'. (I Västmanland?).

§ 7,2 och 9, 6. I dessa paragrafer behandlar Hultman utvecklingen af *ĭ* och *y̆* i de nordfinländska och de baltiska målen. Han konstaterar här en öfvergång af dessa ljud till *e* och *ö*, hvilken han räknar till den grupp af östsv. novationer, som äro främmande för 'hsv.', hvarvid han synes följa den vanliga åsikten om dessa ljuds utveckling i svenskt riksspråk, sådan den framställes af t. ex. Noreen, Altschw. Gr. §§ 115 o. 116. I min afhandling Stafv. o. Vok. I har jag sökt något modifiera H:s ifrågavarande regler, så att de för båda de nämnda dialektgrupperna skulle få samma lydelse (se §§ 152 och 167): urspr. korta *ĭ* och *y̆* ha öfvergått till *e* och *ö* i korta starktoniga stafvelser, som blifvit förlängda. Dylik förlängning af "kort rotstafvelse" skulle enligt min uppfattning ha inträdt 1) i slutljud, 2) i ställning framför ytterligare en konsonant. Om vi i detta sammanhang bortse från sådana fall, om hvilkas rätta uppfattning man möjligen kan vara tveksam, kunde regeln för *ĭ*, *y̆* praktiskt formuleras sålunda: urspr. korta starktoniga *ĭ* och *y̆* öfvergå till *e* (*ä*), *ö* (långa eller korta): 1) framför urspr. kort slutljudande konsonant = i enstafviga ord med kort stamstafvelse, 2) framför urspr. kort konsonant följd af *l*, *m*, *n*, *r*. Båda dessa regler ha motstycken på 'svenskt' område. Den förra gäller för uppländskan och synbarligen för alla öfriga 'svenska' dialekter utom dalmålet och gottländskan samt för 'hsv.': *frē*(*d*): fsv. *friþ*, *skepp* : fsv. *skip*, *dös* l. *döss* : fsv. *dy̆s*. Den senare gäller i n. och ö. Uppland (*rämmna* 'rämna' (Bib. 1541 *reffna*): nyl. *rivna*, *møgḷa* o. d. 'mögla' < *myghla*, *gḷättra* 'glittra'), i delar af Södermanland (l. hela?) (t. ex. *vettra* 'vetta'), i Gästrikland, s. ö. Dalarne (t. ex. Rättvik *vötna*, Bjursås *vettna* 'vittna') och såvidt jag kunnat finna äfven i flera andra norrländska och sydligare dial. (t. ex. i s. Västerbotten). Med vissa inskränkningar återfinnes den också t. ex. i s. v. Uppland. Och i både äldre och yngre skriftspråk visar den sina verkningar. Så bl. a. i den vanliga växlingen mellan *i* och *e* i participier af 1 klassens st. vb i yngre fornsv. och äldre nysv.: N. T. 1526, s. 176: *vpsteghne* men *vpstijghen*, Bib. 1541: N. T. s. 25 b *sletna* 'slitna' plur., 1 Kon. s. 81 a *wikin* 'viken'; 2 Sam. bok

[1] Kanske äfven i det öfriga Västmanland (?), bergslagsmålet i Dalarne (?) och Gästrikland och möjligen ännu vidsträcktare (Österg., Närke).

s. 52 b *bliffuen*, s. 53 a 'woro dödhe *bleffne*'; s. 60 a: 'Och Gudh wil icke tagha liffuet bortt vthan betencker sigh at thet *fördreffna* icke också skal *fördriffuit* warda aff honom'. *fördrefna, fördrifvet* står här (cap. 14: 14) ännu i Biblia 1874 (Lund, Gleerup).

§ 7, 4: *rð* har utvecklat sig till kakuminalt *ḷ*, t. ex. *bōḷ* 'bord': nordfinl. mål och några sydfinl. (se § 43) — uppländska och troligen alla öfriga svenska mål, som ha tjockt *l*, utom dalmålet[1].

§ 8, 2: best. pl. mask. slutar på *-ana*, t. ex. *dagana* 'dagarne', i sydfinländska mål (enligt H. en analogibildning efter fem., som ljudlagsenligt har *-ana*). Så också i Stockholm och i häradena närmast däromkring, i Uppland (Färentuna och Sollentuna hd, Danderyds och Värmdö skeppslager) och Södermanland, t. ex. *hästana* (jämte *hästaṇa*). Uppländskan för öfrigt har andra former: *hästane* (liksom *sängane, gummåne*) o. d. — åtminstone vanligast — i Fjärdhundra och större delen af Uppsala län samt, åtminstone delvis, i Erlinghundra hd af Stockholms län, *hästa* och *hästaner* (sällan *hästander*) o. d. i Stockholms län (utom Stockholmstrakten) samt Olands hd och några angränsande socknar af Uppsala län. I Södermanland heter det *hästa* (*säggä* l. *säggo, pīgo*). I Östergötland *hästa* (*säggä* l. *säggera, pīgera*). Däremot har ö. Västmanlands slättbygd (t. ex. Strömsholmstrakten) *hästana* (*säggana, pīguna*)[2] liksom Stockholmstrakten.

§ 8, 5: passiva supiner i 2:dra och 3:dje sv. konj. af typen *bygdas*(*t*) 'byggts': sydfinl. mål — Uppland, i synner-

[1] Uppgiften, att dialekterna i trakten af Strängnäs och Mariefred skulle sakna öfvergången *rð* > *ḷ* (Lundell Sv. Lm. I, 35, 51; Noreen Vårt språk I, s. 456), är oriktig, enligt hvad en utmärkt kännare af sörmlandsmålen, kand. T. Ericsson, meddelat författaren. Detsamma framgår också vid en granskning af den rikhaltiga ordlistan från Åkers och Ö.-Rekarne hd i Bidr. till Södermanlands äldre kulturhistoria I—V.

[2] n. ö. Västml. *hästane* l. *hästaṇe, pīguna*, Gästrikland, Dalarnes bergslag (Hof Dial. Vestr. s. 70) *hästan* (l. *hästane*), Hälsingland *-an* l. *ane*.

het västerut, t. ex. 'ja har hört *sagdas*', *tōḍas* l. *tōḷas* o. d. 'torts' (öfverallt vanligt), Västmanland[1].

§ 9, 7 b). I ord, som i fornspråken ha korta *u* eller *o*, följda af tenuis-geminata: *kk, pp, tt*, uppträder 'ljudlagsenligt' endast *u* i Östersjöprovinserna, ö. Nyland och Satakunda (§ 34), t. ex. *stukk* 'stock', *sputt* 'spotta', *hupp* 'hoppa', *lupp*[*å*] 'loppa'[2]. Likaså i dalmålet och i Gästrikland, samt i Uppland, framför alla tre förbindelserna dock endast i norra delen (t. ex. i Våla, Örbyhus', Olands och Fröåkers hder), framför *pp, tt* vidsträcktare, kanske i hela landskapet. *u* framför tenuis-geminata, mot skriftspråkets *o*, förekommer äfven i Södertörn, i n. ö. Västmanland och Dalarnes bergslag, men synes eljes vara sällsynt. I samma utsträckning som i de ofvannämnda målen känner jag *u* endast från Gottland.

§ 9, 8½. Kort *e* har blifvit *i* i svagtonig stafvelse i baltiska mål och i m. Österbotten (§ 24), t. ex. *årmin* 'ormen', *grävi* 'grafven', *husi* 'huset'. Ex. som *grävi, hūsi, föttri* 'fötterna' o. d. äfven i Södertörn och i Persnäs sn på n. Öland samt på Gottland. Om Uppland se s. 38 (§§ 41, 43).

§ 9, 10 (jfr § 39): förlust af postkonsonantiskt *w* i svagtonig stafvelse, t. ex. *hå kå* 'hvad': balt. mål, Kökar — jfr skriftspr. *ho* 'hvem' < fsv. *hwā*; *så*, uppl. *sə* o. d. < *swā*[3].

§ 11 s. 212: bortfall af dentalt *l* framför *s*, t. ex. *assint* 'allsintet': Österbotten, Satakunda — exempel i Uppland (ned till Mälaren), Västmanland, Dalarne, Norrland (och annorstädes).

§ 12 s. 214 (jfr § 35): förmjukning af *k, g* i udd- och in-ljud ("norrländsk förmjukning"): Österbotten, Houtskär,

[1] Leffler Sv. Fornminnesför. Tidskr. II s. 53, jfr äfven Rydqvist Sv. Spr. L. I s. 95 och s. 22 ofvan.

[2] H. har en afvikande formulering. Jfr äfven Stafv. och Vok.-kv. I § 149.

[3] Kock Arkiv VI, 23, Leffler Om konsonantljuden s. 52, Noreen, Sv. Lm. I, s. 694. Jfr värml., gottl. och norska dial. Annorlunda Noreen Sv. Etym. s. 57, Aschw. Gr. §§ 518, 473.

Ålands hd — n. Uppland (se ofvan s. 5 f.), n. ö. Västmanland (till en linje Tortuna—Ramsberg?), Dalarne, Norrland[1].

§ 13 s. 217: *k* blir tonlös nasal framför *n* t. ex. *knīv*: n. och m. Österbotten — sporadiskt i Uppland och Norrland.

§ 14 s. 219. I nordligare hälften af Österbotten, och att döma af Karsten Kökarsmålet samt uppgifter i Vendells östsvenska ordbok h. 1 äfven i delar af Ålands hd, har det *e*- l. *ä*-ljud som uppkommit af gammalt kort *i* enligt §§ 7, 2, 15 sammanfallit med det korta *ä*-ljudet, t. ex. Österbotten *väti* o. d. 'vettet', liksom *näti* 'nätet' o. s. v., Brändö i Ål. hd (Vendell) *drǣv* 'dref, yrsnö, regndugg', *drǣva* vb. dugga, *bätta* 'sittbräde i båt'. Samma företeelse i Uppland och n. ö. Södermanland (åtminstone Södertörn), t. ex. *drävv* l. *drǣv* 'dref' (nyl. *driv*), *bäkk* l. *bǣk* 'beck', *sälla* l. *sǣla* o. d. 'sele' med samma vokal (*a*, *æ*) som *rǣv* 'räf', *lǣsa* o. d. 'läsa', *bäkk* 'bäck'. Däremot, så vidt kändt, icke i dialekterna i Gästrikland, Dalarne, Västmanland, s. och v. Södermanland, Närke och vanligen ej heller i andra svenska dialekter. Jfr förf. S. o. S. V s. 105, 114.

§ 19 s. 231 o. 239: *l* > *ɫ* framför *t*, *p*, *k*, t. ex. *saɫt* 'salt', och *r* > *ṣ*, t. ex. *svaṣṭ* 'svart': delar af Österbotten — n.-ö. Uppland och Norrland (jfr ofvan s. 9 ff.).

§ 31 s. 247[2]: "diftongering af *ē* > *ie*" (och af *ø̄* > *yö*): Petalaks i Österbotten, delar af Eg. Finland och Nyland — större delen af Uppland (här äfven *ø̄* > *yö*), delar af Södermanland (Södertörn, Söderteljetrakten, förr vidsträcktare?), dalmål, Delsbo, öfre Norrland, Tröndelagen, Island: jfr förf. S. o. S. V s. 101 ff.

§ 36 s. 252 och § 52: förlängning af konsonanten (ej vokalen) i urspr. kortstafviga ord i vissa fall, t. ex. *bik* > *bekk*: Ålands hd, Estland — större delen af Uppland, n. ö.

[2] Förr vidsträcktare: hela ö. Västmanland, delar af Södermanland?

[1] Jfr § 42 s. 261, § 46 s. 266, § 49 s. 269. Äfven i Ålands hd (*ē* > *eạ̈*) enligt enskild uppgift af Vendell.

Södermanland, en del af östra Västmanland, s. ö. Dalarne, Gästrikland, flerestädes i Norrland[1].

§ 36 s. 253 f.: *ĭ*, *y̆* ha blifvit *e* och *ö* äfven framför urspr. kort konsonant + *j* (*i̯*): t. ex. *beddja* 'bedja', *stöddja* 'ljustra'. Denna öfvergång har ej inträdt i Gästrikland, Uppland eller n. ö. Södermanland, t. ex. *vīdja* o. d. 'vidja', *gyttja* o. d. 'gyttja'[2]. Däremot i Hälsingland (*vejja* o. d.), det öfriga Södermanland, Närke, Värmland, Östergötland samt i flera andra götiska och sydsv. mål: t. ex. v. Sdml. *vēdja* o. d. 'vidja', *jöttja* o. d. 'gyttja', *röšša* o. d. 'ryssja'. Jfr St. o. Vok. § 171 och Nord. studier s. 393.

§ 36 s. 254: n. pl. best. på ändelsen *-enen* i synnerhet af *ia*-stammar, t. ex. *bältenen* 'bältena', mera sällan af *a*-stammar, t. ex. *lambenen* 'lammen': Ålands hd — s. Fjärdhundra och s. Uppsala län, jämte andra bildningar: jfr hsv. *lammena*, *ögonen*.

§ 37, 41, 67: starkt bildade supiner till sv. verb, t. ex. *byggi* 'byggt', *ställi* ställt: fasta Åland, v. Eg. Finland, m. Nyland — Stockholm[3], Upplands och Södermanlands Mälarbygder, ö. Västmanland.

§ 38 s. 255: svagt bildade pluraler till starka fem. subst., t. ex. *brudår* 'brudar': ö. Ålands hd, m. Österbotten (jfr s. 234) — delar af Södermanland, t. ex. Södertörn och n. Östergötland[4].

[1] Se förf. S. o. S. I s. 17, Nordiska studier s. 378 f., Hultman Nord. stud. s. 243. Liknande synes ej förekomma söder om Mälarbygderna, annat än i Bohuslän, Sörbygdmålet (hvari vi kunna se en anslutning till no. mål omkring Kristianiafjorden).

[2] Ej heller i vissa norrl. mål, t. ex. Västerbotten. Vml., s. ö. Dal.?

[3] Jfr Rydqvist Sv. Spr. L. I s. 460.

[4] I t. ex. Sorunda heter det nu: *sok̰nər*, *sok̰no* 'socknar, socknarne' liksom *kɫok̠ər*, *kɫok̠o* 'klockor, -orna'. I titeln på en bröllopsskrift på Sorundamål (god dialekt) från 1723 (P. Liung & C. Grizelia) står: Sorende å Toorö *Socknår*. Enligt N. Linder Allmogemålet i S. Möre s. 9 anför Törneros (Bref- och Dagboksanteckn. II 138), *systror*, *ängor* för 'systrar, ängar' från "Runö" i Södermanland. Jfr skriftspråkliga exempel som: *ådror*, *åror*, *vågor* o. dyl.

§ 38 s. 256 (§ 36 s. 254): $u > o$ framför bl. a. *gg, ŋg, ŋk*: Ålands hd — m. och s. Roslagen (blott *ŋg, ŋk*), Södertörn (äfven framför *gg*).

§ 38 s. 256: $y > i$ t. ex. *flīga* 'flyga': ö. Ålands hd (äfven Borgå o. balt.) — delar af Södertörn, t. ex. *flīga* 'flyga'.

§ 39 s. 257 (jfr § 38 och 42): *lt* > *ʎt, pp, tt, kk* > *hp, ht, hk*: delar af Ålands hd och ö. Eg. Finland — norra Uppland (se ofvan 9 ff., s. 36).

§§ 41 och 43: öfvergång af *e* till *i* i svagtoniga stafvelser efter *k, g,* t. ex. *krōkin* 'kroken', *låki* 'locket', men *kalvän* 'kalfven': delar af Eg. Finland — (troligen) hela Uppland och Södertörn. Jfr s. 35 (§ 9, 8½).

§§ 42, 45 *h*-bortfall, t. ex. *äst* 'häst': Finnby, delar af v. Nyland — s. ö. Uppland (norrut till Singön, västligast i Långhundra och Seminghundra hder), Södertörn, delar af Västmanland och Dalarne[1].

---

[1] I den öfversikt jag lämnat, har jag förbigått åtskilliga öfverensstämmelser mellan större eller mindre delar af de östsv. och uppl. målen, som för jämförelsen synts mig af mindre intresse. Bland dem märkas i synnerhet sådana företeelser, som också finnas i högsv. och då vanligen tillkomma de flesta sv. dialekter, men också andra företeelser, som i dialekterna äro så vanliga, att de intet visa för släktskapen, eller sådana, som af andra skäl synts mig mindre viktiga: ex. § 2, 6, 8, 11; § 4, 9; § 5, 1; § 7, 3, 6; § 8, 1, 3, 4; § 9, 5, 8, 15, 16 och flera af dem, som utmärka endast mindre partier af dialektgruppen (§ 10 ff.) — Bland de partiella östsv. egenheterna äro naturligtvis många, som alldeles saknas i upplandsmålen (och i angränsande mål), isynnerhet äro dessa talrika i de aflägsnare delarne af området (Österbotten och balt. mål). Men de flesta af dem äro tämligen snäft begränsade företeelser. Såsom mera märkliga antecknar jag: § 5, 3 *i*-ljud i t. ex. *vita* 'veta' i sydfinl. o. balt. mål; § 6, 2 *hw* > *kw* i t. ex. *kwäit* 'hvete' i östligaste Eg. Finland, Nyland och Estland utom Ormsö och Nuckö; § 6, 4 (jfr § 34) *ps* i t. ex. *tåps* 'tofs' i östligaste Eg. Finland, Nyland och Östersjöprovinserna, Satakunda; § 8, 7 passiva imperativer af typen *stsämsin* 'skämmens' i nordfinl. mål; § 8, 6 och 7: enstafviga kortstafviga ord som *skåt, skīp* i sydfinl. mål; talrika baltiska egenheter i § 9, i synnerhet mom. 6 om öfvergång af *å* > *a* i svagtoniga stafvelser t. ex. *stakatär* (isl. *stokkóttr*) 'kort', *sīma* 'Simon', § 21 (s. 235) palatalisering af (i synnerhet) långt *l* och *n* i delar af m. och s. Öster-

Under jämförelsen har jag hittills ej vidrört två arkaistiska drag af särskildt intresse, som möta oss i både östsv. och uppl. mål, men eljes äro mycket sällsynta i svenska och i allmänhet i skandinaviska munarter, utanför det d a n s k a språkområdet. De tillhöra båda högsvenskan.

Den första är bevarandet af ursprungligt kort *d*-ljud (d. v. s. *dh, ð*) såsom explosivt *d* i ställning efter starktoniga vokaler — såvida det ej efterföljdes af konsonant, se Hultman § 1, 51, 54, ofvan s. 14 — t. ex. *blād* 'blad', *rīda* 'rida'. Enligt § 9, 4 är denna egenhet utmärkande för alla nord- och sydfinländska mål, medan däremot i de baltiska målen *dh* (*ð*) fallit äfven i den angifna ställningen (jfr dock §§ 64, 68, St. o. Vok. 66 f.). För de uppländska målen är bevaradt *d* karaktäristiskt. I största utsträckningen finnes det i östra Uppland (Roslagen). Här kvarstår det kanske alltid i de angifna ställningarne, både i slutljud och mellan vokaler, har dock möjligen fallit i slutljud efter urspr. lång vokal. Det heter således t. ex. *stād* 'stad', *rād* best. f. *rāda* o. d. 'rad, raden', *sīda* 'sida' och äfven oftast *tīd* 'tid', *blōd* 'blod'. Men också *rȳ* 'Ryd'[1] o. s. v. I västra Uppland är förlust af *d* vanligare, men också här kvarstår det ofta, i

---

botten, Satakunda, Ålands hd, v. Eg. Finland; §§ 19, 33, 34, 47, 53, 63: förekomst af förbindelsen $h + i$ eller dess öfvergång till *ś*: t. ex. *hiūl* l. *śūl* 'hjul' (i Sverige blott i Norrbotten); jfr också nedan om nordfinl.-norrländska öfverensstämmelser, s. 50.

[1] Jfr Tiselius Fasternamålet s. 94 ff. Bortfallet af *d* i t. ex. *len* 'leden', *smæn* 'smeden', *staon* 'staden' *tran* 'tråden', gentemot *led, smed, staod, trad,* torde böra betraktas såsom "bortfall framför kons." Den maskulina artikeln med långt *nn*, har i olikhet med den feminina förlorat sin vokal (jfr s. 41 not.) och framför det *n*, sonantiskt eller konsonantiskt, som sålunda kommit att stå omedelbart efter *d*, har *d* behandlats som i *stāna* 'stanna', *saol* 'sadel o. d. *på dän tin* af *tid* 'tid', betraktar jag som en rest af den gamla dativen, hvars artikel med sitt långa *nn* behandlats lika med den maskulina artikeln, såsom i norrländska mål. (Spår af dativer finnas också eljes i upplandsmålen). Man kan jämföra behandlingen af *nd* i *bondæ* 'bonde', men *bon* 'bonden'.

synnerhet intervokaliskt och i ursprungligen kortstafviga ord (jfr s. 59 Stafv. o. Vok.-kv. § 69). Med västra Uppland öfverensstämma åtminstone delar af Västmanland (Västerås län) och Södermanland (n. ö. delen, till en linje Strängnäs—Trosa?), möjligen också af Gästrikland och Dalarne[1]. I andra "nord"- och "medelsvenska" mål är *d*-bortfallet fullständigare genomfördt. Likaså i de flesta norska dialekter (jfr s. 59).

Den andra företeelsen är bevarande af urspr. kort *n* i slutljud efter svagtonig vokal, t. ex. *körkian* o. d. 'kyrkan', *bōkin* o. d. 'boken'. Denna arkaism tillkommer de flesta östsvenska dialekter. Dock uppträder på flera håll *n*-förlust, men efter den i andra svenska dialekter vanliga regeln, enligt hvilken det urspr. korta, men icke det långa *n* faller, har apokope inträdt blott i de baltiska målen (utom Nargö): se H. § 9, 16. I några byar i ö. Nyl., i Satakunda samt i delar af Pedersöre och Korsholms härader i Österbotten finnes också *n*-apokope, men att den i dessa trakter är af yngre datum, visas väl däraf, att äfven det urspr. långa *n* — åtminstone efter obetonad vokal — deltagit i densamma: H. § 9, 16, §§ 17, 26, 34, 49 (t. ex. *hästi* o. d. 'hästen'). Öster om Ålands haf kvarstår *-n*, såväl urspr. kort som långt, i Gästrikland — utom de nordligaste socknarne (Åmot, Ockelbo, Hamrånge) — vidare i den del af Uppland, som hör till Västerås län (d. v. s. Våla, Simtuna och Torstuna hder)[2], samt i södra delen af Uppsala län — åtminstone Åsunda, Trögds, Hagunda, Lagunda, Håbo och Bro härader, t. ex. *pīgan* 'pigan', *vākin* best. f. 'vaken', *natten* o. d. 'natten', *skot(t)en* o. d. n. pl. 'skotten', *föttren* 'fötterna'. Dessutom också i häradena närmast Stockholm och Uppsala, för hvilkas mål dock kan antagas och till en del är troligt, att *-n* i senare tid återinförts genom högsvenskt inflytande.

[1] "Dalmålet" har i regel ej bortfall.

[2] Troligen äfven i angränsande delar af Västmanland (Fjärdhundra) att döma af enstaka uppgifter i Vml.-Dala landsmålsförenings ordbok hh. 1—3.

I öfriga delar af Uppland och i Södertörn har *n*-förlust ägt rum, men af flera egenheter att döma — åtminstone i norra Uppland (ned till Uppsala) — i jämförelsevis sen tid. Ex.: Rosl., n. Uppl. *pīga*, Rosl. *vākja*, *natta*, Häfverö, Edebo *vātji*, *natta*!, n. Uppl. *vātji* (men *natt'n*), Rosl. *hūsa* o. d. 'husen' (n. Uppl. *hūs'n* o. d.), Rosl. *föttra* (n. Uppl. *fötteṇ* l. *fötteṇe*: se ofvan), Rosl. *gāḷe*(?) f. 'galen' (n. Uppl. *gāḷin*), äldre Roslagsmål (s. 30 ofvan) *kummi* imp. 2 pl. 'kommen'. — Alla andra svenska munarter norr om Småland visa bortfall af slutljudande urspr. kort *-n* efter svagtonig vokal[1]. Likaså alla nynorska dialekter: se Aasen Norsk Gram.[2] s. 45.

[1] Lundell, Frändsk. s. 14 f., Åström, Sv. Lm. XIII. 2, Beckman, Sv. Lm. XIII. 3. På vissa håll kvarstår dock *-n* i kortstafviga ord, i synnerhet om det självt först genom apokope af vokal kommit att stå i slutljudet. — De lämnade uppgifterna äro af betydelse för bedömande af skriftspråkets ställning till *n*-förlusten i dialekterna. Som i flera andra fall, i synnerhet i fråga om formläran, ansluter sig skriftspråket nära till Upplands mälardialekter. Då dessa ljudlagsenligt bevara slutljudande *-n*, förfalla de slutsatser angående åldern af vårt "riksspråk", som Beckman trott sig kunna draga ur dialekternas förmodade allmänna *n*-förlust (o. a. s. 46 ff.). — Beckmans inre kronologi för *n*-förlusten är ej bindande (anf. arb. s. 15 ff.). Den utgår från två premisser: 1) att *n*-förlusten måste vara äldre än "utvecklingen af svarabhakti framför *n*" (omkr. 1500), ty genom den borde typerna *boken* och *socken* ha sammanfallit och utvecklats lika, 2) att den måste vara äldre än sammanfallet af *-n* och *-nn* i icke starktonig stafvelse (på 1400-talet enligt Kock), ty mask. *litinn* har gifvit *līt'n*, men fem. *litin* *līta* o. d. Häremot kan invändas, att en glidvokal kan ha uppkommit framför *n* i typen *socken*, utan att denna typ därför behöft sammanfalla med typen *boken*. Skillnaden kan i alla fall ha varit upprätthållen. Det "faktum, att omkring 1500 slutstafvelserna i ord af typerna *boken*, *sokn̥* visa tendens att sammanfalla i skriften" behöfver ej nödvändigt visa ett sammanfall i uttal mellan dessa båda typer. Att *e* inskjutes i *socken*, antyder kanske endast ett sammanfall med den maskulina typen *bocken*, medan den feminina fortfarande kan ha varit skild. Ett dylikt förhållande äger rum i flera moderna dialekter, bl. a. gästrikskan och Pargasmålet i Finland. Exempel: Gästrikland (Årsunda) mask. *ba̱tən* 'båten', *ræ̱vən* 'räfven', *sa̱lən* 'salen', *mu̱ɳ* 'muren', *brɵṉ* 'brunnen', *sme̱n* 'smeden', *hæ̱ɽ* 'hälen', *ga̱ɽ* 'gården', *vɪntɵɳ* 'vintern' (af *vɪntɵr*): jfr *vaṯən* 'vatten,

Det är slutligen några egenheter, som Hultman ej berört i sin framställning, och som jag därför hittills förbigått.

---

sym̲ən 'sömn', *so̲k̲ən* 'socken'. Men fem.: *nat̲ɘn* 'natten', *ga̲sɘn* 'gåsen', *va̲rɘn* 'våren', *tan̲ɘn* 'tanden', *na̲lɘn* 'nålen', *soknɘn* 'socknen', *systrɘn* 'syster' (af *systɘr*) etc. Jfr neutr. pl. *bo̲lɘn* 'borden' etc. Om stammen slutar på *k*, *g* blir förhållandet något olika, men skillnaden är bibehållen: mask. *rydʒɪn* 'ryggen', fem. *vædʒɘn* väggen. Ändelsevokalen i fem. och n. pl. torde i Årsundamålet ha minst halflängd. I Pargasmålet heter det enligt Thurman, Finländska Bidrag s. 111 f., Sv. Lm. XV. 4 s. 154 ff.: mask. *blo̲stn̥* 'blåsten', *dansn̥* 'dansen', *klɪmpn̥* 'klimpen', *vɪn̲dn̥* 'vinden', *steɪ̯n̲* 'stenen' (jfr *botn̥* 'botten', *vagn̥* 'vagn), *bu̲kɪn* 'buken', *deɪ̯gɪn* 'degen', men fem. *routɐn* 'roten', *bru̲dɐn* 'bruden', *bou̯kɐn* 'boken', *hælgɐn* 'helgen'. Enligt Vendell, Ordb. öfver de östsv. dial. h. 1 s. XXVII ff. skulle äfven den rena nyländskan och flera andra östsv. dial. visa samma olikhet mellan mask. och fem. Ett liknande tillstånd synes ha förelegat också i uppländskan på 1600-talet. Ty i Gram. Svec. s. 72 anmärker Aurivillius "Quoad pronunciationem: talis ea vulgo recepta est, ut in masculinis in consonam desinentibus in hac forma *en* non clare exauditur, sed *e* fere eliditur, ut *konungn*, *gubbn*, *rocken*, *stocken* etc. ~ In femin. vero clarius exauditur" och i Cogitationes s. 33 f. har han uppgifter, som antyda detsamma. (Dessa uttalanden af Aurivillius ha framdragits redan af Beckman i tillägget till hans afhandl. s. 55, där han också framhåller de svårigheter, de bereda hans kronologiska konstruktioner.) Det ser således ut, som om i dessa dialekter (den obetonade, ej den svagt bitoniga) maskulinändelsen *-inn* l. *-enn* förlorat sin vokal, fått sonantiskt *n* och sammanfallit med det gamla postkonsonantiska *n* i t. ex. *socken*, medan fem. *-in* (*en*) bevarats ograveradt. Skillnaden i utveckling får väl förklaras ur olikheten i stafvelsernas betonings- och kvantitetsförhållande: maskulin-ändelsen med eftertrycket på konsonanten, feminin-ändelsen på vokalen eller med mera jämnt fördelad intensitet. En liknande utveckling synes bevisas också af vissa norrländska och norska mål, och är väl en förutsättning för den egendomliga förmjukningen af *k* och *g* i bl. a. Gudbrandsdalen (t. ex. Sel): mask. *šo̲g* 'snö', best. f. *šo̲'gən*, men best. dat. *šo̲'ʒḛ*, fem. *bo̲k* 'bok' best. f. *bo̲'ʒḛ*, men best. dat. *bo̲'kən*. Olikheten i utvecklingen af *inn* och *in* har kanske en parallell i den östgötska motsättningen mellan *bēkət* 'becket', med *-t* bevaradt, då vokalen varit obetonad, men *lūdi* 'ludet' med *-t* fallet efter svagtonig (och halflång?) vokal. Jfr nedan 66. — Det är klart, att om *n*-bortfallet inträdde den dag som är i en dialekt som Årsunda- eller Pargas-

En allmänt östsvensk företeelse, som nära sammanhänger med apokoperingen af slutljudande vokal (ofvan s. 16) är, att kompositionsformen af ord med kort rotstafvelse, i regel bibehålla den gamla 'bindevokalen', medan de långstafviga förlora den: *siälabysså* 'själbössa', *vedakast* 'vedkast', *tränubär* 'tranbär', *kolafät* 'kolfat', *kragabäin* 'nyckelben', men *bukkskägg* (: jfr fsv. *bokkahorn*), *kēldvatn* 'källvatten' (fsv. *käldo vatn*), *bōndguård* (fsv. *bonda gods*), *hāvər-stakk* 'hafrestack', *näti-båt* (med sonantisering af *r* och *i̯*). Denna olikhet mellan kort- och långstafviga ord märkes i många norrländska och östnorska dialekter (se t. ex. Aasen Norsk

---

målen, den till resultat kunde ge exempelvis *båtn* men *våre*. Så heter det i n. Gästrikland. Men dessa dialekter ha ju svarabhakti-utveckling framför *-n* och kunna väl ha fått den lika tidigt som andra svenska dialekter. Svarabhakti-vokalens inträdande är tydligen ej någon hållpunkt för *n*-apokopens kronologi. För öfrigt instämmer jag i Beckmans reflektioner (Anm. s. 16) om hvad "svarabhakti-utvecklingen" egentligen vill säga. — Hvad beträffar B:s andra förutsättning: *n*-förlust före sammanfall af *nn* och *n* i obetonade ändelser, är den naturligtvis riktig. Men vi ha ingen tillräcklig grund att förlägga detta sammanfall till 1400-talet. Det finns ju dialekter, som ännu i dag bevara skillnaden, åtminstone i fråga om kvaliteten af *n*-ljuden (jfr Åström), i all synnerhet i ord med grav accent: i Kökarsmålet heter det *armiŋ* 'armen', *bahkaŋ* 'backen', men *bru̲dɐn̂* 'bruden', *bɘ̲lon̂* 'bördan'. Liknande i norska dialekter. Så förklaras Rosl., Södt., ög. mask. *galin* (l. *-en*), men fem. *gali* (l. *-e*). Enkelskrifningen af äldre *nn* i fornsv. behöfver ej antyda sammanfall af *nn* och *n* (åtminstone inte i kvalitativt hänseende). Å andra sidan kan ju på vissa håll — i ungdomligare dialekter — reduktion af *inn* och *in* ha skett redan tidigt (äfven under biton), men den kan ha gått för sig så som i gästrikskan: Västergötland *lɪ̲tn̥ lɪ̲ta*, *ga̲ŋ ga̲la* 'galen', utgå kanske närmast ur *lītn̥ līten*. Det är den sannolikaste utvecklingen för västgötskans vidkommande, af den grund, att i sådana dialekter, som bevara den fulla vokalen i maskulinändelsen *inn* l. *enn* i ord med tvåstafvighetsaccent, där få vi icke *-a* ur fem.-ändelsen *-in* l. *-en* vid nasalens bortfall, utan i stället *-i* eller *-e*, något som B. har förbisett. Exempel i Uppland, Södermanland, Östergötland och Norge. Se ofvan s. 30. Om undantaget *līta* i samma dialekter (för Norge se Beckman s. 43) se noten 3 s. 30.

grammatik s. 249 f.). Spår af den finnas också i uppländskan (mest i norr): *flugubēn* 'flugben' o. d. (sällsynt), *spitjifläsk* l. *spīkefläsk* o. d. (vanligt och äfven i Västmanland och Södermanland): jfr no. *spikjelaks* (*i*), men alltid *klåkkstāpil* o. d. I regel saknas dock bindevokal äfven hos kortstafviga i Uppland, Västmanland (åtminstone Västerås län)[1] och, så vidt jag vet, i Södermanland: *flūgben, klåkkedja*, liksom i högsvenskan (märk dock *St. Vattugatan, Skurusund, ledamot, tålamod.*) I Götalandskapen däremot och åtminstone delvis äfven i Närke behålles bindevokalen, oberoende af rotstafvelsens kvantitet: t. ex. *oksatömm, vealass, mulabete* o. d. (se t. ex. Hof Dial. Vestr. s. 43 f., Rätta skrifsätt s. 360).

I många östsv. dialekter ersättas som bekant det svenska högspråkets båda accenttyper (acc. 1 och 2: *búren* och *bùren*) af en enda: acc. 1. De senaste uppgifterna om denna accentuerings utbredning föreligga i Vendells Ordb. öfver de östsv. dial. h. 1 s. XXV f.: "accent 1 (akut accentuering) är rådande i alla baltiska mål, i m. Nyland (fr. o. m. Sjundeå socken), ö. Nyland, Pargas, Gamlakarleby och Neder Vetil, medan båda accentsystemen å öfriga orter löpa jämnsides". Också i n. ö. Uppland uppvisar dialekten sammanfall af de båda accenttyperna i en utpräglad akut, nämligen i Frösåkers hd och Hållnäs sn af Olands hd. Lundell (Frändsk. s. 28) anger som "norrländsk" karaktär att "medius saknas stundom". — I andra trakter af Uppland, Uppsala län, t. ex. Trögd, och delar af Södermanland har också ett

[1] Åtminstone no. och v. Uppland och ö. Västmanland (samt Gästrikland, Dalarne o. a.) ha skenbar bindevokal i fall som *dynjirāder* (Gräsö) 'dyngflake', *ryššyluns* (Hållnäs) 'en slags flöte på ryssjor'. *ētjivrēten* (Börstil) 'Ekvreten' (: jfr *Ekeby* nära Uppsala), *šäggegubbe* Plantago major (s. Fjärdhundra), *dyngjegrōp* (Norberg, Tortuna), *bäntjitrāv'rn* eg. bänktrafvaren (= katt m. m. i Irsta, Färnebo), i hvilka *i* eller *e* uppstått genom sonantisering af *ɩ*, då 'bindevokalen' synkoperats, liksom i Nyland *nätibåt*. Jfr ofvan s. 11 och not 3. I äldre tid en vanligare företeelse och då äfven ofta i skriftspråket.

sammanfall af de båda accenttyperna inträdt, men här synes det vara en grav accentform, som fått öfverhand.

Enligt Vendell Ordaksenten i Raseborgs härads svenska folkmål (Öfvertryck ur Finska Vet.-Soc. Öfversigt. B. XXXIX) och Östsv. Ordb. s. XXV har v. Nyland ofta hufvudton på andra leden af komposita t. ex. *brugúmm* 'brudgumme', *väderlék* o. d. — en accentuering, som ju är särskildt karaktäristisk för uppländskan: se t. ex. Tiselius Fasternamålet. Sådan accent höres för öfrigt på spridda ställen i Norrland, t. ex. i Öfver-Kalix (Sv. Lm III. 2 s. 32). I Norge är det i synnerhet Västlandet och fjällbygderna, men äfven Valders och Telemarken (delvis också Nordland), 'altsaa overhovedet de alderdommeligste norske dialekter', som visa tendens till hufvudton på andra leden af komposita, t. ex. N. Gbr. *kyrkəgāl* 'kyrkogård' (Storm Norsk Lydskr. s. 38). Också skånskan har liknande förhållanden. Men så vidt jag vet, ej öfriga syd-svenska eller götiska mål, annat än i de fall, då äfven skriftspråket accentuerar så. +

För öfrigt har jag anmärkt, att labialisering af urspr. *i* efter labiala konsonanter synes vara särskildt vanlig i mälarprovinserna, t. ex. Uppland (isht Roslagen) samt i närliggande östsvenska bygder (Ålands hd, Eg. Finland): uppl. *bøda* o. d. 'bedja': Kökar *böddja*, Pargas *byda*, Uppl. *bötta* m. 'bit' (fsv. *bita*), Kökar *bröstböttå* 'brödbit', Geta *bötta* (Vendell Ordb. *bete*)[1].

På Gräsö (och i Hållnäs?) heter det *akkel* f., pl. *akklar* 'axel' (isl. *ǫksl*), *okkel* 'oxeltand'. Jfr Kökar *akel* 'skuldra' (Karsten s. 125), Wichterpal *ahkäl*, St.-Rågö *aktl* 'hjulaxel' (Hultman s. 202 not. [5]).

Jämförelsen mellan östsv. och uppl. är ännu ofullständig, då jag ej vidrört de uppländska **självständigheterna** gentemot östsvenskan[2]. Det finnes knappast någon dylik,

[1] Obs. äfven *mykky* o. d. med vokalharmoni i ändelsen i Uppland, Nyland och i norrländska mål.

[2] Angående östsvenska sid. 26 f., s. 38 noten.

+ i Dalsland! : hedersmån o. dyl.!

som tillkommer alla uppländska mål. De viktigaste torde vara: 1) öfvergång af kort *ă* till *a* dels i svagton, t. ex. *kalla* 'kalla', dels äfven i andra ställningar, i synnerhet framför *r*, *ḷ*[1], *kaḷv* 'kalf', en egenhet, som också är vanlig i n. ö. Västmanland,

[1] Jag kan här ej närmare ingå på den uppfattning om öfvergången *ă* > *a*, som Hultman framställt i sin afhandling Nya fall af fornsvensk vokalförlängning i Nordiska studier s. 217 ff. Det synes mig, att Hultman till men för sin undersökning förbisett den belysning af *a*-ljudets historia, han kunnat vinna af en jämförelse med utvecklingen af andra vokaler och af vokalsystemet i det hela. I Vätömålet t. ex. skulle *a*-ljudet för kort *a* framför t. ex. *gg*, *bb*, *dd*, *r* och tjockt *ḷ* + kons., t. ex. *gaḏa* 'gadd', bero på att *a* framför dessa förbindelser varit kort vid en postulerad allmän öfvergång af alla korta *ă* i dialekten till *a*, medan det återigen varit långt framför andra förbindelser, t. ex. *kk*, *pp*, *tt*, *sp*, *ks*, där det i den nuvarande dialekten uppträder som *a*. Men frågan ställes i ett annat ljus, då man lägger märke till, att också urspr. korta *u* och *o* framför *bb*, *dd*, (*gg*?) och vissa andra förbindelser uppträda som en öppnare, framflyttad vokal (*ɵ*) t. ex. *kḷɵḇa* 'klubba', *kḷɵḏa* 'kludda', *krɵḇa* 'krubba', *kɵḇə* 'kobbe', *kɵḏa* m. 'kudde', *mɵḏ* 'mudd', *stɵḇə* 'stubbe', medan de i regel kvarstå som slutna ljud i andra långstafviga ord, liksom i uppländskan eljes (äfven framför *bb*, *dd*). Än mera i fråga om förbindelser af *r*, *ḷ* + kons., då man vet, att framför dem i större delen af Uppland alla korta vokaler förändrats så att de olabialiserade (*i*, *æ*, *a*) sammanfallit i *a*, de labialiserade i *θ* l. *ɵ*. Eller, att framför *r* t. o. m. urspr. långa vokaler (*i*, *y*,) förändrats i liknande riktning: t. ex. *fēra* o. d. 'fira'. — Sid. 232 tillbakavisas en förmodan, att *a* i Vätö *baka* 'baka' gentemot *bak* 'bak' skulle kunna bero på assimilation med ändelsevokalen, med en hänvisning till likartade former med *a* i roten och *a* i ändelsen i t. ex. Ångermanland: *dagar* men *dag*. Men växlingen mellan *a* och *a* i dessa exempel har enligt min uppfattning en parallell i Ångml. *bet* n. 'bett': *bata* m. 'bete' (H. Geijer). Skillnaden mellan stam- och ändelsevokal i de tvåstafviga formerna kan jämföras med företeelser af samma art i norska dialekter med "tiljævning" och 'ligevægt' — också i Sverige är det ju fråga om dialekter med utpräglade vokalharmoniska tendenser. I t. ex. Selbumålet, som har en mycket genomförd tilljämning, heter *fårå* 'fara', *jårå* 'göra', *firi* 'farit', *biti* 'bitit'. Men i regel är ändelsens vokal något 'skarpere artikuleret' än rotstafvelsens, så att upptecknaren anser sig stundom rättast böra skrifva *jǫrå*, *bıti* (ungefär =

Gästrikland och i synnerhet s. ö. Dalarne (äfven Leksand, Rättvik, Boda); 2) urspr. kort *u* (*o*) uppträder som en vokal mellan *å* och *ö* (*θ*, *ɵ*) i kortstafviga ord, då ej *i* eller *u* följer i ändelsen, och framför *r* och *ḷ* (delvis, isht i Roslagen, liksom i Gästr. och Dalarne, också i vissa andra ställningar); 3) *ă* motsvaras af (slutet) *å*-ljud framför *ŋk* (t. ex. *skåŋk* 'skank') i Uppland utom Roslagen, (åtminstone) delar af ö. Västmanland (Västerås län), i Gästrikland och Dalarne (om 'dalmålet' jfr Noreen Sv. Lm. IV. 1 s. 8 f.)[1]. (Utom detta område står i regel *a* framför *ŋk*). — *a* för *ă* och *θ*,*ɵ* för *u*(*o*) saknas emellertid i de upplandsmål, som visa det ålderdomligaste ljudsystemet, nämligen i s. Fjärdhundra och s. Uppsala län[2] samt (åtminstone delar af) ö. Västmanlands slättbygd: *møta*, *harv*, *kaḷv* o. s. v., *so̱n* o. d. 'son', *foḷk*,

jora, *bıtı*). I närbelägna mål kan motsatsen ytterligare skärpas — = "dissimilation", ifall man önskar en term — så att vi få *beti*, i andra få vi fullständig likdaning: *biti* (se Larsen Norvegia 1902 s. 14 o. 186). Liknande i Jämtl. och Ångermanl. (enl. H. Geijer): *bıtı* 'bitit' (Åre, Undersåker), *bet*ı (Resele), *beta* (Ångml.), andra dialekter *biti*. På samma sätt Ångml.: **dagar* > *dàgar* > *dagar*; jfr Härjed. *dθgor*, Åre, Undersåker *lovθ* 'lofva', *skyry* 'skurit', *vukɯ* 'vecka'. Larsen har på skilda ställen i sina skrifter behandlat dessa frågor (äfven "aabningen" framför *bb*, *dd*, *ll* o. s. v.), och så vidt jag förstår, bör hans uppfattning af dem i det hela ha företräde framför Hultmans.

[1] Man synes ha skäl att misstänka, att denna öfvergång ej är att tillskrifva äldre förlängning. Det vore egendomligt, om just dessa dial., som genomgående ha *a* framför *nd*, *mb*, troligen *ld*, skulle ha fått förlängning just före *ŋk*. I regel är det ju förbindelser af två tonande kons. som vålla vokallängd. Såsom Hultman visat i Nord. stud. s. 235 står *å* i Dalarne också framför ett *kk*, som uppkommit genom assimilation af *nk*, t. ex. *sprθḵ* 'sprack'. Därjämte *kθp* 'klimp' (*kamp*); jfr Dal., Vml., Uppl. *svåmp* 'svamp' (?). I Älfdalen och i delar af Uppland står *å* för *a* också framför *ŋn* åtminstone i *åŋnar* o. d. 'agnar'. Kanske inte heller *å*-ljudet i *låŋŋ* o. d. bevisar äldre förlängning, (d. v. s. för Uppl., Vml., Dal., Gästr.). Söder om Mälaren, där det heter *bånn*, *låmm*, *fålla*, ha vi tvärtom *skank*.

[2] Åsunda, Trögd, Hagunda, Lagunda, Håbo, Bro (m. fl.?) hd. Äfven Stockholmstrakten.

torg. Däremot äro de vanliga i Södermanland: *a* (l. *æ*) genomgående i ändelser, t. ex. *kalla* (utom möjligen i nordost, närmast Stockholm)[1], *harv*, *kal̥v* på Selaön, *so̜n* o. d. i större delen af landskapet, i närheten af Mälaren dock äfven *so̜n* (l. *sa̜n*?).

Jag har härmed afslutat jämförelsen mellan uppländskan och de östsvenska målen. Öfverensstämmelserna mellan uppl. och större eller mindre delar af det östsv. språkområdet, för hvilka jag senast redogjort, synas mig ännu tydligare, än likheterna i fråga om de samöstsvenska dragen, ådagalägga det nära sambandet mellan de båda målgrupperna. Och de motsättningar som finnas, äro icke af den betydelse, att de kunna förta det allmänna intryck, som jämförelsen ledt oss till.

Som man på förhand kan vänta, äro de om uppländskan erinrande dragen talrikast i de trakter, som ligga närmast Uppland, således i målen i Ålands hd (af nordfinländska gruppen), Eg. Finland och Nyland (= den sydfinländska gruppen). Många af de särdrag, som tillkomma flera eller färre af dessa dialekter gentemot andra östsvenska, erinra lifligt om Uppland. Sådana äro 1) *ē*, *ø̄* > *ie*, *yø*, 2) *u* > *o* i *šo̜g̑g̑a* 'sjunga', 3) *e* > *i* i t. ex. *låki* 'locket', men *hål̥ä* 'hålet', 4) förlängningen af *k* (*p*, *t*) i t. ex. *bekk*, 5) *ht hp hk* för *pp*, *tt*, *kk* i t. ex. *kahtår* 'kattor', 6) *h*-förlusten, 7) förlängning af korta stafvelser äfven framför vokal (H. s. 252), 8) best. pl. m. *dagana* o. dyl., 9) best. pl. n. *bältenen* o. d., 10) starka supiner t. ex. *byggi*, *ställi*, 11) passivformer som *bygdas*(*t*) 'byggts', 12) växlingen mellan infinitiver med och utan ändelsevokal, t. ex. *fār* och *fāra* (H. s. 254, 262, förf. St. o. Vok. § 96 not[2])[2]. En del af dessa äro sannolikt af yngre datum. Intressant är, att några drag snarare peka åt Södermanland (Södertörn) än åt Uppland, t. ex. fem. pl. *brūdår*, 'brudar'[1], *u* > *o* framför *gg*: *to̜gga* 'tugga' (Sorunda), *y* > *i* o. d. i *flīga* 'flyga'[2] (Sorunda), en öfvergång som dock ej är alldeles främmande för Uppland och äfven finnes i Hälsingland. En märklig likhet mellan Södertörn och Estland, som redan Lundell påpekat, äro artikelformerna med *i* t. ex. *husi* 'husen' och 'huset', *brūdi* 'bruden' o. d. Som en likhet med den inre sörmländskan kunde man vilja anse den åländska öfvergången *vidja* > *veddja*, *stydja* > *stöddja* (se s. 37), men i fråga om den — liksom angående de besläktade öfvergångarne: *i* > *e*, *y* > *ö* i starktoniga slutna stafvelser, t. ex. *sleppa*, 'slippa', *rökk* 'rycka' i s. Österbotten, Satakunda och Ålands hd (H. s. 242), *i* > *e* i svagtoniga fortfarande slutna stafvelser: *nytjel* fsv. *nykil*, *faren* fsv. *farin* i samma område (H. s. 242) och *i* > *e* äfven i öppna svagtoniga stafvelser t. ex. *gāl̥e* 'galet' i Ålands hd — är jag snarast böjd att erinra om, att äfven Hälsingland och de norrländska kustmålen visa liknande förändringar. De två sistnämnda finnas ju också möjligen i m. Roslagen (se ofvan s. 30 not[2]).

De egenheter, som ålandsmålen dela med alla eller de flesta öfriga mål af den nordfinländska gruppen, äro i regel också uppländska: 1) *gal̥in* > *gäl̥in* o. d., 2) *i* > *e* (*ä*) i *bēk* l. *bǣk* o. d. 'beck' och *vättna* o. d. 'vittna' (äfven baltiskt, se ofvan s. 33 f.), 3) *rð* > *l̥* (äfven några sydfinl. mål), 4) förlust af stämtonen hos tonande ljud och liknande företeelser (*lt* > *ɫt*, *bekk* > *behk* m. fl.), 5) den 'norrländska förmjukningen' af *k* och *g* (Österbotten och Åland), 6) *brūdan* best. f. fem. 'brudarna' (§ 7, 5: jfr gästr. *säg̑g̑an* 'sängarna', uppl. (flerestädes) *säg̑g̑a*). Det bör nog betraktas som ett 'geografiskt sammanhang', då flera af dessa särskildt synas tillkomma den nordligare uppländskan[3].

[1] Noreen Vårt språk I s. 109 uppgifves oriktigt, att Sdml. har *-a* i ändelser.

[2] Se ofvan s. 34, s. 36—38. *bik* > *bekk* äfven i Estland, *ē*, *ø̄* > *ie*, *yø* sällsynt i Österbotten (Petalaks).

[1] Också i mellersta Österbotten (åtm. Vörå) och på Runö.

[2] Också i Estland.

[3] Också flera andra östsv. likheter, t. ex. åtskilliga samöstsvenska, finnas endast i n. Uppl. Andra endast i Roslagen. I flera

Jämförelsevis färre äro beröringspunkterna med målen i Satakunda och Österbotten, i fall vi gå utanför de drag, som också äro åländska: *assint* 'allsinte', *svașț* 'svart', *k* > tonlöst *n* l. *ŋ* i t. ex. *kniv*, Satakunda *stukk* 'stock', *kupp* 'kopp'[1].

I stället visa dessa dialekter (i synnerhet Österbotten) flera öfverensstämmelser med målen i öfre Norrland (Västerbotten, Ångermanland m. fl.), i hvilka uppländskan icke tar del: § 11 (s. 212) *ă* > *i* i kort stafvelse, som följes af *i*: *lisi* 'läst', *liti* 'låtit' (fsv. *lætit*), *firi* 'farit' (*færit* enl. § 7, 1), jfr § 22 *u* > *y* i samma ställning, t. ex. *vyri* 'varit'[2]; s. 217 (jfr s. 226, 239) *kn* > *tn* o. d. i t. ex. *märtna* 'marknad'; § 15 (s. 222) *iū* > *ū* efter *r* och *ḷ*: *kḷūw* 'klyfva' (äfven i baltiska mål 9, 13); § 1, 49 egenheter i fråga om apokopens genomförande (äfven i baltiska mål: jfr förf. St. och Vok. § 96 not 2); § 18 den nordösterbottniska förkärleken för substantivens bestämda form, t. ex. (Gamlakarleby) *mytsi jærne* 'mycket järn(et)'[3].

Afgjordt minsta likheten med uppländskan visa de baltiska målen.

Jag har ofvan framhållit, att många af beröringarne mellan uppl. och östsv. i fråga om de samöstsvenska dragen på samma gång äro likheter med alla eller de flesta norrländska mål. Detsamma kan också sägas om flera af de partiella öfverensstämmelserna. T. ex.: 1) pl. best. f.

dylika fall är det troligt, att de ifrågavarande företeelserna tidigare haft större utbredning inom landskapet: t. ex. s. 15 (43), 29 (2, 10) m. fl.

[1] Äfven balt. Kanske också den öfvergång af kort *ä* till *ē* vid yngre förlängningar, som konstateras i § 10 s. 211 för målen i Österbotten och Satakunda får anses ha ett motstycke i uppländskan, i utvecklingen *ӕ̆* > *ḙ*, t. ex. *lḙsa* 'läsa': isl. *lesa*.

[2] Äfven i Houtskär.

[3] Också i uppländskan användes best. f. många gånger, då skriftspråket har obestämd. Så t. ex. regelbundet i n. Uppl. efter genitivattribut, t. ex. *gubbens skrīne* 'gubbens skrin', 'gå in å lägg dä i *farfars sänjin* du, liss-Gustav'. På Uppsalaspråk heter det Geijers dalen (ett eller två ord?) = hsv. Geijers dal. Jfr Tiselius, Fasternamålet s. 134.

händren 'händerna', *föttren* 'fötterna'; 2) *i*-ljud i ändelser och vokalbalansföreteelser, t. ex. *skadi* 'skada', men *bonde* 'bonde'; 3) *gd* i t. ex. *högd*; 4) *ă* framför *ld, nd, mb* har ej förlängts före öfvergången *ă* > *å*, t. ex. *band* 'band'; 5) *a* > *ä* i t. ex. *gäḷin* 'galen' och andra vokalharmoniska företeelser; 6) 'norrländsk förmjukning' *af k, g*; 7) stämtonsförlust, t. ex. *saḽt* 'salt', *bekk* 'beck'; 8) *ē* > *ie*; 9) egenheter i fråga om bindevokalen vid komposition[1]. Här böra också nämnas sådana egenheter, som inom den norrländska gruppen visserligen ej äro alldeles allmänna, men i alla fall möta på flera håll, och som äro sällsynta eller obefintliga söder om Mälaren. T. ex. 1) förbindelsen kort vokal + kort konsonant; 2) bevaradt *ŋg* och *gd*; 3) hårda *k, g*; 4) *ls* > *ss* i *assint* 'allsintet'; 5) *bik* > *bekk* o. d.; 6) delabialisering af *y* (s. 38: jfr Lundell Alf. s. 77); akut för grav och hufvudton på sista leden af sammansättningar.

Men andra af de drag, som utgöra likheter mellan östsv. och uppl. finnas på svenska sidan, utom i Uppland, endast i de närmaste landskapen: Gästrikland, Dalarne, Västmanland och Södermanland. Och några äro inskränkta till Uppland.

Å andra sidan finnas kanske företeelser, som äro gemensamma för uppländskan och de norrländska målen, men som saknas i Finland. En sådan synes vara, att brytningsdiftongen fsv. *ia iæ* i uddljud stundom uppträder som *ja*, t. ex. *jamt* 'jämnt', i delar af Uppland (n. Uppl., Rosl.), och i de norrländska kustlandskapen till och med Västerbotten (äfven annorstädes). — En känd företeelse i öfre Norrland är förekomsten af kakuminalt (l. supradentalt) *ṇ* för vanligt *n* i t. ex. *sōṇ* o. d. 'son'. Den synes också finnas i Medelpad

[1] Här kan tilläggas afledningsändelsen *-ug* o. d., där skriftspråket har *ig*, t. ex. *tōkug*, som tillkommer östsv. samt n. Sveriges mål ned till Mälaren, dessutom Närke och Södermanland (Åkers hd, Rekarne, Vingåker, Södertörn) samt Gottland: jfr Lll Alf. s. 147.

(Augustin skrifver *gän* f. 'gäl', *dålmåns*[1]), och enstaka spår af den anträffas ännu längre söderut: i Årsunda i Gästrikland är antecknadt *gaŋ* 'gäl', *ınt et enda faŋ* 1) 'icke ett enda smul' = uppl. *fän* l. (n. Uppl.: ă) *fänn* (väl af *fīn*?), och L. E. Åhrman Beskr. öfver Gästrikland s. 32 skrifver *hjörnu* l. *hjönu* a. 'högfärdig' m. m. (af *hjon*). Också i n. Uppland (Ö. Löfsta och Hållnäs) heter 'gäl' *gan* l. *gaŋ*. Egendomligt nog höres supradental (eller kakuminal?) för hsv. dental också i Hållnäs och på Gräsö i ordet *anḍ* 'and' f. (anas)[2]. Det kan vara grund att tro, att kakuminalt uttal förutsättes också af den i norra Uppl. abnorma vokalförlängningen i (t. ex. Ö.-Löfsta) *seun* o. d. 'son', *deuna* o. d. 'dåna' (*dōna*) m. fl.: jfr n. Uppl. *sälla* m. 'sele' (*sīla*), *föll* n. 'föl'. *bodda* v. 'båda', *bogga* m. 'båge', *länna* vb. 'lindra' (*līna*) etc., å andra sidan *teula* 'tåla' o. d.[3].

Den nära släktskap mellan uppländskan och de östsvenska och norrländska målen, som jag här tror mig ha uppvisat, synes mig lätt förklarlig. De uppländska folklanden — jämte Södermanland — få väl, historiskt sedt, betraktas som **stamland** för de svenska bosättningarne öster om Ålands haf och för de norrländska kustlandskapen upp till Öfver-Kalix[4]. Och i senare tider, efter bosättningens afslutande, har förbindelsen med stamlandet oafbrutet upprätthållits. Jag tänker på hälsingars och ångermanländingars färder till Uppsala marknad och på Ålands-skutornas besök i mälarhamnarna.

* * *

[1] Leffler Om konsonantljuden s. 26. Jfr nyno. *gan* (Aasen), nyl. *gan*.

[2] Jfr möjligen den egendomliga förlängningen i Fryksdalen: *an* 'and'.

[3] Jfr förf. S. o. S. I s. 17.

[4] Det hindrar ju icke, att det svenska Finland och Estland till en del också fått sin befolkning från andra svenska landskap, t. ex. Gottland och Västerbotten. Mellan uppländska och t. ex. västerbottniska existerar intet oöfverstigligt svalg.

1) Även i Vgtl!

De dialekter på svenska sidan, som närmast ansluta sig till uppländskan, äro dialekterna i Gästrikland, s. ö. Dalarne, ö. Västmanland (Västerås län) och n. och ö. Södermanland[1]. För dessa mål vill jag till skillnad från de öfriga målen i Svealand föreslå benämningen **uppsvenska**. Men dialekterna på Åland kunna ej skiljas från öfriga östsvenska dialekter, och bergslagsmålet i Dalarne öfvergår gradvis i dalmålet (se Noreen Dalmålet, särtryck ur Öfre Dalarne förr och nu, s. 7). Jag tror därför, att man med en viss rätt kan sammanfatta alla dessa dialekter till **en** sammanhängande

[1] Se uppgifterna ofvan! Det är hufvudsakligen östra och nordöstra Västmanland (Fjärdhundra och bergslagerna i norr, isht Norberg) som ansluter sig till uppländskan och därmed till de uppsvenska målen. Målet i s. Västmanlands slättbygd, i synnerhet västerut, synes något närma sig den västliga sörmländskan, har således förlorat *i* i *änkia* och saknar förmjukning i inljud, har *rj*, *lj*, (åtm. delvis), *-en* i part. och adj. t. ex. *fryssen*, *gal'n*, *nj* > *ŋ* t. ex. *gräŋŋa* 'gränja', men bevarar dock *-mb-*, *-nd-*, lång vokal framför *m*, intervokaliskt *-d-*. Den västliga västmanländskan, i Nora och Lindes bergslager och i Grythyttan, Hällefors, Hjulsjö, erinrar däremot om närkiskan och det värmländska bergslagsmålet (som ju är något helt annat än bergslagsmålet i n. ö. Västmanland och Dalarne). Den är således af en mer sydlig typ, saknar förmjukning i inljud, har assimilation af *mb*, *nd* > *mm*, *nn*, förlängning af *m* i *timme*, *å* t. ex. *bånn*, *hånn* 'hand' (Nora), *ṣḷ* för *sl* (i inljud), böjningar som *hästär* (l. *hästera*) *pīgera* etc. Denna uppfattning om västmanländskans indelning är antydd af Leffler (Fornm. Tskr. II s. 33 f.) och bekräftas vid en granskning af de visserligen rätt torftiga källorna (Lefflers egna anteckningar, Vml.-Dala Landsmålsf. saml. till ordb., E. Bores Bergslagshistorier (Linde), otryckta samlingar, förvarade i Uppsala studentkårs bibliotek). Skillnaden mellan en nordöstlig och sydvästlig grupp sammanhänger med historiska förhållanden: Noraskog hörde under medeltiden under Närke och lades först 1579 till Västerås stift (se Styffe Skandinavien under Unionstiden och Nord. Familjebok). Jfr ofvan s. 2 noten. — Sörmländskan hör hit till sin n. och ö. del, d. v. s. för så vidt den har *-in* i part., *-nd-*, *-d-*, lång vokal framför *m* o. dyl. Enligt meddelande af kand. T. Ericsson torde gränsen för de uppsvenska dragen följa en ungefärlig linje Trosa—Strängnäs. Söder om denna talas en sörmländska, som är mera släkt med östgötskan. Se nedan s. 64 ff.

grupp. Jag skall här, på grundval af de uppgifter jag sammanfört i det föregående och med en del tillägg, söka ge en sammanfattning af denna grupps allmänna karaktäristika[1].

Den utmärkes först och främst af en mer eller mindre allmän förekomst af arkaismer, hvilka i regel saknas i sydligare svenska dialekter och hvaraf en del äfven i de norrländska målen äro mindre vanliga (eller saknas).

a) Konsonanterna: 1) Konsonantförbindelserna *nd, mb, rg, lg, gd*: vanliga öfver hela området (minst i Gästr., s. ö. Dalarne). Härtill komma *ld, ŋg*, som äro mer spridda.

2) 'Oförmjukade' *k-, g-, sk-, skj-, stj-, sj-, tj-*: delar af östsv., Uppl., Sdml. (delvis dalmål).

3) *i̯* är bevaradt efter *k, g* (*änkia*): hela området.

4) *-dh(-)* kvarstår — som *d* l. *ð* — i starktonigt slutljud och (oftare) mellan vokaler: östsv. (utom balt.), Uppl. Sdml., Vml., dalmål.

5) *-n* behålles i svagtonigt slutljud: östsv., Gästr., Uppl.

6) *-r* behålles i svagtonigt slutljud t. ex. *hästar*: hela området.

Här bör kanske också nämnas, att *l* i hela området — utom delvis i Dalarne — är dentalt efter *i* och *y* — så vida icke denna egenhet snarare är att uppfatta som en novation. Mera sällsynta konsonantiska arkaismer: *gn* östsv., Södt.; *ps* östsv.; *rd* som ej blifvit *ḷ*: sydfinl., balt., dalmål; *rn, rt, rs* som ej blifvit supradentaler: delar af östsv., dalmål; *t-* för *d-* i pron. och adv.: östsv., Rosl.; kakuminalt *l* kan alldeles saknas: Nyl., Österb., vissa dalm., Stockholm[2]. Dessutom flera, som endast tillkomma dalm. eller endast de östsv. målen.

b) Vokalerna: 1) *a*-ljud framför urspr. *ld, nd, mb*: (hela området), framför *ŋg, ŋk, rd*: delar af området[3].

[1] De österbottniska målen kunna kanske också sammanföras med de norrländska kustmålen (?). Dalmålet intar ju i många afseenden en särställning och synes ha beröringar med dialekter i Norge och i Härjedalen.

[2] Här eller bland novationerna?

[3] Jfr s. 47 not [1] och s. 64.

2) *i* kvarstår a) i *biti, viku* i hela området, b) i *vidja* i större delen, c) mera sällan i *vita*: sydfinl., balt., dalm., och d) i *vit*: sydfinl., dalm. *y* kvarstår i liknande ställningar. *y* framför *r* + *j* och *r* + *i*: östsv., Uppl. (Sdml., Gästr. etc.?), dalm. Dessutom *i, y* oftast i långstafviga ord, t. ex. *stikka, lykkia*.

3) *ē* har ej blifvit *ǣ*: östsv., Uppl., Gästr., dalm. (hela området?)

4) Urspr. kort *o* framför kort konsonant (t. ex. *son, tola*) motsvaras icke — som ofta annars i sv. dial. — af *ɵ* l. *ʚ*, utan kvarstår som 'rent' *å*-ljud: östsv., n. och ö. Sdml., s. och v. Uppl., delar af ö. Vml., Dal. (?).

5) Oförsvagade ändelsevokaler: *i* är bevaradt i den ojämförligt större delen af området i *rudi, nykil, fjæril*, m. *bundin(n)*, n. *bundi(t)*, f. *bundi(n)*. *i* förekommer äfven i obetonade ändelser, t. ex. *ryggin*: östsv., Uppl. etc. I fem.-artikeln *-in* l. *-en* uppträder *-i* l. *-e* (icke *-a*) vid *n*-förlust i balt. (och några andra östsv. mål), Södt., n. Uppl., Gästr., dalmål.

Här bör kanske också anföras *u*-vokalen i *stukk, huppa, sputta* i balt., ö. Nyl., Satk., n. Uppl., Gästr., Dal. (etc.?). Mindre allmänna företeelser äro: *u* i t. ex. *pusa* 'påse' o. d. (*but'n* 'botten': jfr förf. St. o. Vok. § 149), balt., ö. Nyl., dalm.; de gamla diftongerna: östsv., Västerdal.; *iō*, som ej blifvit *iø*: östsv., dalm.

c) Kvantitet och accent: 1) Förbindelsen lång vokal + *m* kvarstår oförändrad: hela området.

2) Lång vokal framför dubbelkonsonant och konsonantgrupp: isynnerhet i östsv., Uppl.

3) Kort vokal + kort konsonant a) i enstafviga ord: blott sydfinl., b) i tvåstafviga ord: östsv., delar af Södertörn, Uppl., Vml., Dal., (Gästr.?).

4) Karaktäristisk för flera mål af gruppen synes vara en utpräglad accentuering af slutstafvelser. Den finländska accenten synes mig ha vida starkare biton på slutstafvelser än t. ex. Stockholmskan. För uppl. (Skuttunge och Fasterna)

ha Grip och Tiselius[1] anmärkt en relativt stark biton och halflängd på ändelser, som i riksspråket äro obetonade (l. svagtoniga) och helkorta: t. ex. Fasterna *lądą̃* 'lada', *ůsæ̃* 'huset', *lǻdər̃* 'läder'. Särdeles påfallande är dylik betoning i delar af n. Uppl. och Gästrikl., där ändelsen i vissa fall synes få hellängd, n. Uppl. (t. ex. Dannemora) *sǻkər* 'säker', Gästr. *flıką* 'flicka'. Jag uppfattar denna betoning i det hela som ett arkaistiskt drag, om den också säkerligen gått utanför sitt ursprungliga område. Också den egenhet, som Tiselius beskrifver sid. 1 (jfr s. 18), att kvantitet och intensitet i ord med kort sonant + lång kons. (eller lång kons.-grupp) äro jämnare fördelade än i riksspråket, så att Fasternamålet kan sägas ha medelvarig sonant + medelvarig konsonant: *fąl* 'fall', *æst* 'häst' — den förekommer också annorstädes i Uppl., är kanske allmänt uppländsk[2] — uppfattar jag som en ålderdomlighet. Jag har kommit att tänka på Storms reflektion, då han iakttagit, att *a* i pt. *las* i Gudbrandsdalen är 'normalt kort *a*, ikke saa kort som i dansk *glas*, og ikke saa langt som det gbr. *glās* eller som det ellers almindelige *lās*': "Først herved faar man et klart Begreb om, hvad de gamle korte Vokaler har været, nemlig den normale Længde, Tidsenheden hvoraf de lange er opstaaede ved Forlængelse eller Fordobling."[3] — Dessa betoningsförhållanden ha sannolikt varit af betydelse för bevarandet af ursprungliga vokaler och konsonanter (*r*, *n*) i ändelser, och äfven för stamvokalernas kvalitativa utveckling.

Bland novationer, som äro karaktäristiska för de uppsvenska målen, märkas:

1) Förmjukning af *k*, *g*, *sk* framför lena vokaler i uddoch in-ljud: i synnerhet i de nordligare målen, Dal., Vml., Gästr., n. Uppl., nordfinl. Däremot ej i s. Uppl., Södt., sydfinl. och balt. mål.

[1] Sv. Lm. XVIII. 6 s. 21 f., XVIII. 5 s. 12. Jfr acc. i komposita
[2] Åtminstone vid vissa förbindelser?
[3] Norsk lydskrift s. 60.

2) *h*-förlust: spridd i sydfinl., Åland, s. ö. Uppl., Södt., Vml., Dal.

3) Förlust af slut-konsonanter (*t*, *ð*, *ɣ*, *n*) i svagtoniga ändelser, t. ex. *biti* 'bitit'. Om bevaradt *r* och (delvis) *n* se ofvan. Om *ð* i dalm. Ll1 Alf. s. 24 ff.

4) Diftongering af långa vokaler: a) *ē*, (*ø̄*) > *ie*, (*yø*) o. d.: mellersta delen af östsv. området, Uppl., Sdml., dalmål; b) andra diftongeringar: östsv. (sydfinl., Runö): ö. och isynnerhet n. Uppl. (här alla långa vokaler diftongerade, utom *ā*); dalmål.

5) Vokalharmoniska företeelser: *lädu* 'lada', *gälin* 'galen', i de flesta l. alla (?) målen. Dessutom ofta *mykky* o. d. I dalmål (möjl. balt.) *båkå* 'baka'. Hit räknar jag också *bāka* 'baka' o. d. i s. ö. Dal., Gästr., Rosl., Södt. Också *biti*, *viku*, *tygil* o. d. (i hela området) sammanhänga väl med dessa. *bita* > *bäta* enl. H. §§ 15, 21 i nordfinl. mål, möjl. vidsträcktare.

6) *ä* (isht långt) > *e*-ljud l. mellanljud mellan *ä* och *e*: östsv., Uppl., dalmål.

7) Delabialisering af *y* (*ø*) o. d.: balt., Borgå i Nyl. Ål. hd (delvis), Södt., delar af Dalarne.

8) *iå* framför *ngw*, *nkw*, t. ex. *jåŋg* 'ljung': östsv., n. Uppl., Gästr. Synes vara egendomligt för uppsvenska mål.

9) Artikelns *e* > *i*, *husi* = 'husen, huset', i balt., Södt. delvis dalm., efter *g*, *k* äfven i delar af östsv., Uppl., Gästr., (och vidsträcktare?). I östsv. delvis också i andra ställningar.

10) Vokalbalans: förändring af (isynnerhet) slutljudande ändelsevokaler, efter föregående lång, men icke efter kort stamstafvelse, ex. *bonde* men *skadi*. Hit hör också apokope af slutvokal eller synkope af kompositionsvokal enligt liknande princip. Karaktäristiskt för hela området, men på olika sätt genomfördt.

11) Tonlöshet: tonande ljud förlora sin stämton, isynnerhet i närheten af tonlösa ljud: *mark*, *ūht* o. d.: oftast i nordligare delar af området: nordfinl. (dock äfven Nagu,

Runö), Gästr., n. Uppl. Mest utbildadt i n. ö. Uppl. Obs. vidare *sl*, *tl* > *ƛl*, *k* framför *n* > tonlös nasal (l. *t.*).

12) Förlängningen af korta stamstafvelser sker ej sällan med konsonantförlängning: Estl., Ål., delar af Sdml., Uppl. Gästr., Vml., Dal.

13) Accentförskjutningar: sammanfall af akut och grav accent; hufvudton på andra sammansättningsleden [1]; utsträckt ändelsebetoning.

14) Förallmänligande af oblik kasus hos sv. substantiv: *bakka*, *stugu*, eller bevarande af gammal kasusböjning (Rosl., dalm.).

15) Adjektiv på *-an*, *-in* o. d.: *en nyan båt*, *löjlin*.

16) Komparativ på ändelsen *-ane* (uppkommen af *-arin*: H. § 64 anm. Dalmål (t. ex. Orsa) *raᶇkəra* synes kunna vara < *rīkaren*.).

De flesta 'arkaismerna' förekomma i de aflägsnare delarne af området, i vissa finl. mål och i synnerhet i dalmålen. Men många äro mera jämnt fördelade och i det hela måste deras talrikhet och stora spridning inom gruppen anses vara i hög grad karaktäristisk. Medan arten af novationerna — i synnerhet 'norrländska förmjukning' (i den mån, den förekommer), de vokalharmoniska företeelserna och försvagningen af ändelsevokaler beroende af vokalbalans — väsentligen hänvisar de uppsvenska dialekterna till den stora grupp af nordiska dialekter, som för öfrigt omfattar Norrland och de östnorska dialekterna (Tröndelagen och det söndenfjeldske), den nordskandinaviska, synas många af arkaismerna erinra oss om de mera ålderdomligare målen bland dessa, t. ex. bland de norrländska om härjedalskan och den nordliga västerbottniskan och bland de norska om målen i fjällbygderna 'søndenfjelds', t. ex. Gudbrandsdalen m. fl. Arkaismer af detta slag äro *nd*, *mb*, *rg*, *lg*, *gd*, (*ld*, *ŋg*), af hvilka *nd*, *mb*, *ld*, *ŋg* äro sällsynta i norrländska (Härjedalen, Norrbotten) och äfven i östnorska dialekter utanför fjällbygdernas mål:

[1] Enligt min uppfattning troligen i många fall en novation.

Valders, Hallingdal, Telemarken, Sätersdalen, i någon mån Gudbrandsdalen. De äfven i uppsvenska mål sällsynta *gn* och *ps* möta ej heller förrän västerut i Norge. Ännu ovanligare är bevaradt *-d*(-), som är uppgifvet för Lillherrdal i Härjedalen, men eljes i norrländska och östnorska mål endast synes förekomma i inljud mellan två korta vokaler och oftast alldeles saknas. I västra Norge finnes det i Söndmöre och Nordfjord äfven i andra ställningar. Oförmjukade *k*, *g* synas saknas i Norrland och, så vidt kändt, i hela Norge. (Att slut-*n* kvarstår, är alldeles okändt.) Dentalt *l* för kakuminalt och *rd*, *rt* utan assimilation äro likaledes västnorska. Om västnorska och äldre östnorska mål erinrar *i* i t. ex. *bundin*; i de norrländska och yngre östnorska målen är *e* (o. d.) i detta fall det vida allmännare. Fem sg. och n. pl. best. f. på *-i*, *-e*, t. ex. *brūdi* saknas, såvidt kändt, i n. Sverige och äfven i Norge, utanför Västlandet och en del fjällbygder, t. ex. n. Gudbrandsdalen. *vita* 'veta' med *i* finnes ej heller annat än västerut i Norge. Lika litet *vit* 'vett' [1]. Förbindelsen kort vokal + kort konsonant är sällsynt i de norrländska kustlandskapen (blott Norrbotten). I enstafviga ord finnes den, utom i sydfinländska mål, blott i n. Gudbrandsdalen [2]. Utpräglad ändelseaccentuering är karaktäristisk för västnorska och 'de ældste østnorske' mål: t. ex. n. Gudbrandsdalen, där t. ex. i Lom, 'og undertiden i Vaage', 'selv ellers vegtløse Endelser faa en vis Vegt og Længde, t. ex. *víntȫr*' (Storm, Norsk lydskr. s. 66). Här också hufvudton på andra sammansättningsleden. — Om de ålderdomligare nordskandinaviska och de västnorska målen erinra också en del novationer: den rika diftongbildningen,

[1] De sydfinl. målen synas bland svenska och norska munarter stå ensamma i fråga om bevarande af vokalens såväl kvantitet som kvalitet i dylika ord. Möjligen finnes samma egenhet i kusttrakterna af Kristianssands stift i Norge (Larsen Universitets- og Skole-annaler V 1890 s. 276 f.)

[2] Se dock not [1] ofvan.

i synnerhet i n. Uppland och dalmålet; vissa egenheter i fråga om förlust af stämton, t. ex. *'ht, hp, hk', 'bp, dt, gk'*: jfr s. 10 f.[1]; *h*-bortfallet (västnorskt, fast sällsynt); *e* > *i* i ändelser. Här kan möjligen också framhållas öfvergången *bārn* > *bāḍṇ* 'barn' (jfr *falln* > *falldn*, *dīsn* > *dīstn*) i Hållnäs och Ö.-Löfsta, som synes äga en viss likhet med den västnorsk-isländska öfvergången *rn* > *dn*. Den förekommer i det område af n. ö. Uppland, där diftongeringen och stämtonsförlusten är som mest genomförd.

Med hänsyn till sina arkaismer och vissa novationer kan alltså den uppsvenska dialektgruppen i fråga om hvad jag vill kalla dess ljudhistoriska typ närmast sammanställas med sådana mål inom den nordskandinaviska gruppen, som bilda öfvergång till den västnorska typen — hvilken ju i sin tur erbjuder likheter med isländskan och färöiskan. Enligt min tanke ha vi här rätt att erinra oss, att de uppsvenska dialekterna på visst sätt äro granndialekter till ett mål af mycket gammaldags typ, som i många fall erinrar om de västnorska, nämligen — gottländskan. De uppsvenska målens ålderdomliga drag ha i allmänhet motsvarigheter i gottländskan, till en del endast där, och att vi verkligen ha att tänka på ett sammanhang, synes mig framgå däraf, att dessa drag ha en geografisk fördelning inom målgruppen, som visar hän mot Gottland. Jag lämnar åsido, hvad man möjligen skulle kunna sluta häraf angående stamfrändskap mellan gutar och svear eller äldre beröring mellan dem, och sammanställer blott de likheter jag trott mig finna. Oförmjukade *k, g, sk,* (*stj, sj, tj*), som vi sett, stora rariteter för öfrigt i skandinaviska mål, men regelbundna i gottländskan, finnas i sydligare hälften af det uppsvenska området i en vid båge från Runö i öster, i Estland, större delen af Nyland, Eg. Finland öfver Korpo i finska skärgården (ej Åland) till s. Roslagen och

[1] Tillägg till s. 11: mediageminatorna ha blifvit mer eller mindre tonlösa också i Ström i Jämtland och i Öfver-Kalix i Norrbotten: Jessen, Hist. Tidskr. Kia 1875, s. 39, Sv. Lm. III. 2 s. 32.

Södertörn. (Dessutom i Satakunda.) Bevaradt *-d* (också sällsynt) finnes mera sällan i baltiska mål, men är för öfrigt allmänt i östsvenskan, och finnes dessutom i dial. på båda sidor om Mälaren, särskildt mot dess utlopp; saknas eller är ovanligt i Gästrikland och Dalarne utom i 'dalmålet'. *nd, mb* i östsvenska dialekter, i Uppland och Södermanland, men ej i Gästrikland och delar af Dalarne. *ŋg* östsvenska, Roslagen (dock endast i norr). *ld* östsvenska (och dalmål). Dessutom jämte *mb* på n. ö. Öland. *ps* i baltiska och sydfinländska mål. *rd* som ej blifvit tjockt *l* i samma dialekter (dessutom i dalmål). *rt, rd* etc. med bibehållet *r*-ljud: sydfinländska (äfven Österbotten). *t-* för *d-* i pron. och adv.: östsvenska, Roslagen. *i* i t. ex. *hūsi* 'husen, -et' i balt. mål och på Södertörn — samt n. ö. Öland, alltså rundt omkring Gottland. *i* i andra liknande ställningar (*bōkin* etc.) äfven eljes i östsvenska, särskildt sydligare, dialekter och i Uppland. *u* i *stukk, huppa, sputta* (äfven i *but'n, kusta* 'kosta' o. d.) i balt. mål, i ö. Nyland, (Satakunda), Uppland, Gästrikland, Dalarne, möjligen Södertörn. *u* i *pusa* 'påse' o. d. i baltiska mål, ö. Nyland, (Satakunda) och (ofta) dalmål[1]. Gottländskan är ju känd för sitt *u*, som där står nästan öfverallt utom före *r*. *u* för *o* i denna stora utsträckning finnes, så vidt jag vet, ej för öfrigt i Sverige eller Norge! *iō* i t. ex. *siō* 'sjö', i östsv. (isht balt.) och dalmål.[2]

[1] I t. ex. uppländskan kan *u* i denna ställning genom yngre ljudlagar ha blifvit *å*-ljud.

[2] Jag antecknar några detaljlikheter, som fallit mig in: 'här' heter *hier*, *hiär* o. d. på Gottland, i de flesta östsv. mål (äfven på Åland), Västerbotten, Öster- och Väster-Dalarne, Blekinge; på runstenar är *hiar* vanligt (t. ex. i Uppl., Sdml., Öl.). I fsv. litteraturen sällan *hiær*. 'är' kan heta *jär* o. d. på Gottl., i flera östsv. mål (t. ex. Dagö, Houtskär, Vörå, Gamlakarleby), Västerbotten, däremot ej nu för tiden i sveamålen, men i Dalalagen står 4 ggr *iær* 'är' och i Västmannalagen 8 ggr (Noreen, Aschw. Gr.). Rosl. t. ex. Vätö *te kjörkjör* 'till kyrka': forngutn. *-ur*. Pron. *menn*, *denn*, *senn*, n. *mett* etc.: Gottl., Rosl., dalmål(?), runstenar (se Aschw. Gr.; jfr Schagerström Vätömål s. 54). Houtskär (Fagerlund Anteckningar s. 147 f.) *lēd* 'lade', *sēd* 'sade': gottl. *legdi, segdi*. Brytning i 'äta' : *jäta* o. d.: gottl., östsv. (t. ex.

En märklig uppsvensk arkaism, *-n*, i ändelser — östsv. (utom balt.!), Gästr., v. Uppl. — saknas på Gottland. Likaså *gn* (östsv., Södt.)? Och framför allt saknar gottländskan — liksom de västnorska målen — uppsvenskans ålderdomliga kvantitetsförhållanden (kort vokal + kort konsonant) och de många företeelser, som sammanhänga därmed: vokalbalans, apokope. Genom dem och genom andra nordsvenska novationer kunna de uppsvenska dialekterna anses bilda öfvergång mellan gottländska och norrländska mål, på samma sätt som fjällbygdernas mål i Norge förmedla mellan väst- och östnorska.

Såsom jag ofvan antydt, äro de uppsvenska målen nära besläktade med målen i de norrländska kustlandskapen. I självfva verket är det kanske oegentligt att frånskilja dessa till en egen grupp, då jag bland de uppsvenska sammanfört så heterogena mål som t. ex. bergslagsmål och estsvenska. Jag har emellertid trott mig finna en gräns mellan Gästrikland och Hälsingland, och säkert synes vara, att hälsingskan, så vidt den nu är känd, är rätt väl skild från sydligare mål och äfven från de östsvenska. Med Hälsingland synes begynna en grupp dialekter, som i historiskt afseende äro af en märkbart ungdomligare karaktär än Sveamålen. Den omfattar utom Hälsingland Medelpad, Ångermanland och delvis Västerbotten. — De ålderdomligare dragen (och därmed en del sådana novationer, som synas vara karaktäristiska för de

Houtskär), Roslagen (Väddö, Bro), dalmål. Brytning i *siägel* o. d. 'segel': Gottl., Runö. Gottl. *stītå* 'stätta', Rosl. *-stītą*. Gottl. *neggur* o. d. 'njugg', utan brytning liksom uppl. *nägger* o. d. (t. ex. Stafby, Fjärdhundra), dalmål. Gottl. *stur* 'stor' (bröllopskr. 1726), uppl. *stɵ̱r* o. d., dalm. *stur*. Gottl. *grän* 'gran' = Uppl., Vml. etc., Gottl. *lädå* 'lada' = uppsv. Gottl. *bi täidum* o. d. 'tidvis': Rosl. *bu skufvum* 'skåftals' (Ihre Dial. lex.). Man kan också jämföra den gottl. utvecklingen *æ* > *e*, *ø* > *y*, (*ē* > *ī*) med den uppsv., isynnerhet östsv., uppl.: *æ* > *ē*, *ø̄* > *yö* (*ē* > *ie*). Också gottl. *niþr* > **nīr* > *nēr* o. d. (se Noreen Fåröm. s. 47) med uppl. *niþr* > *nēr* l. *nier*, *fīra* > *fēra* l. *fiera* (Tiselius, Fast:m. s. 52)! Gottl. *mör*, uppl. *myör* 'myr'! Gottl. sv. f. på *-å*, jfr uppl. *mysså* o. d. Fårö *hår* 'hvar' : balt. *hå*, sdml. *vå* 'hvad'.

antikare målen, såsom diftongbildning) möta på nytt i norra Västerbotten. — Redan hälsingskan saknar *nd*, *mb* och *d* i slut- och in-ljud, har ungdomliga kvantitetsförhållanden, en mycket genomförd 'aabning' (Larsen) af slutna vokaler, d. v. s. öfvergång af *i* > *e*, *y* > *ö*, *u* (*o*) > *ɵ* *ʚ*, t. ex. (Alfta) *veja* o. d. 'vidja', *beṯə* 'bitit', *veḵa* 'vecka', *flʚ̱ga* 'fluga', *skʚ̱rə* 'skurit', *drʚɟʒə* 'druckit', har ofta *e* för *i* i ändelser o. s. v. Dessutom förlorar åtminstone Delsbo *-r* i svagtonigt slutljud t. ex. *hästa* 'hästar', *binne* 'binder'. Vokalharmonin är mera genomförd. *ă* framför *u* i ändelsen ger *ʚ* o. d. t. ex. *lʚ̱a* 'lada'. Ännu ungdomligare och delvis mycket egendomligt utvecklade dialekter möta i Medelpad och Ångermanland. Också den sydligare västerbottniskan är en 'ung' dialekt. Ångermanländskan närmar sig något jämtländskan men, så vidt jag kunnat finna, ha vi inga skäl att betrakta hvarken den eller de öfriga norrländska kustmålen såsom väsentligt mera 'norska' än de uppsvenska målen[1]. De afvikelser, de visa gentemot dem, synas väsentligen blott vara en utveckling af tendenser, som skönjas redan i t. ex. den nordliga uppländskan. Ofvan har jag påpekat, att vi ha flera beröringar mellan öfre Norrland och Österbotten ('bottniska mål'). Men det är kanske mest ifråga om företeelser af yngre datum. Emellertid kan jag här ej närmare inlåta mig på frågan om de norrländska målens ställning.

* * *

I "De Svenska folkmålens frändskaper" 1880 s. 38 trodde sig Lundell finna, att innanför de 'medelsvenska målen' icke 'något mindre antal af mot hvarandra något så när utmärkta underafdelningar kan uppställas'. Han nödgades därför 'oaktadt alla traditioner' sammanföra till en gemensam grupp svea- och götamål, som ju af gammalt ansetts väl åtskilda.

[1] Jfr Lundells alternativa term, noten s. 2. Ännu 1905 läser jag i Ind. Forsch. XVII Bd, Anz. s. 24: "Nach Lundell ist der Dialekt Norrlands norwegisch d. h. trønderish" (G. Schütte i en rec. af Hansen's Landnåm).

För min del vill jag återknyta bandet med den äldre traditionen. Det synes mig tydligt framgå af det föregående, att vi ha rätt att tala om sveamålen såsom en grupp för sig själf, skild från både nordligare och sydligare dialekter. Som typiskt sveamål betraktar jag uppländskan: ett mål af i det hela ålderdomlig typ med novationer i enlighet med nordskandinaviska principer (rättare: nordsvenska eller kanske allra bäst: svenska?). Vid sidan af uppländskan de öfriga målen i Svealand, hvilka jag räknat till de 'uppsvenska'.

Ty de götiska novationerna — d. v. s. novationer med götiskt eller danskt utbredningscentrum? — begynna först söder om de uppsvenska målen.

Man kunde kanske som en 'götisk' novation vilja betrakta den i uppsvenskan vanliga kontraktionen af de gamla diftongerna. Men den råder ju öfver så godt som hela Norrland, bland annat i en så ålderdomlig och självständig dialekt som dalmålet, och har ju också inträdt i flera östnorska dialekter. Den kan väl därför i alla händelser inte räknas till de mera typiska göticismerna. Under samma synpunkt faller öfvergången *iū* > *ȳ* efter *r*, *ł*, t. ex. *fliūta* > *flȳta*. En tredje egenhet af detta slag är förlängningen af urspr. *ă* > *å* framför *rð*: t. ex. *gård* — jfr norrl., no., dalm. *gāl̥* o. d. Det är emellertid enligt min uppfattning i någon mån tvifvelaktigt, om denna novation verkligen är autokton på det uppsvenska området[1].

Däremot träffa vi afgjordt götiska novationer åtminstone i Södermanland och Närke. Redan i de sörmländska mälarmålen — till en ringa del i de uppl., isynnerhet närmare Stockholm, t. ex. i Färentuna härad, och (flera) i de västmanländska — möta följande egenheter: 1) *rj*, *lj* för *rg*, *lg* i alla

[1] En undersökning af ortnamnens genuina former kunde nog i denna liksom andra likartade frågor ge en lösning. Obs. äldre uppl. *vāl(a)* 'varda' o. d., Gästr. *Balsta* < *Bardhastadhum* 1403 (Nordlander, Norrländska samlingar s. 265) m. fl.

ställningar[1], 2) *mm* för *mb* (i Uppl. och Södt. blott i slutljud), 3) förmjukning enligt den sydsvensk-götiska principen: *tjänna* men *boken*, *drukken* : fsv. *drukkin*[2], 4) förlust af *i̯* efter *k* och *g* (långstafviga ord): t. ex. *körka*, 5) *nj* till *g̣g̣* o. d., t. ex. *gräg̣g̣a* 'gränja', 6) *sl* > *ṣḷ* i inljud (men ännu ej i uddljud): *uṣḷi* 'usel'[3], 7) *å* för urspr. *ă* framför *ld*: *hålla*, *fålla*, *vålla*, 8) förlängning af *m* t. ex. *tomm*, *timme*, 9) *i* > *e* i t. ex. *bunden* (?), men n. *bundi*, fem. **bundi*, 10) *i* > *e*, *y* > *ö* i *vēdja* o. d. 'vidja', *jöttja* o. d. 'gyttja', 11) *ē* > *ǣ* : t. ex. *grǣt* 'gret'[4]. De flesta af dessa förändringar äro också utmärkande för den nuvarande stockholmskan.

I s. och v. Södermanland och i Närke tillkomma nya göticismer: 1) *nd* > *nn* t. ex. *binna* 'binda', 2) *-dh-* fallet i de flesta ställningar: t. ex. *spāe* 'spade', 3) kakuminalt *l* äfven efter *i*, *y* t. ex. *vȳḷa* 'hvila', 4) *å* för urspr. *ă* framför *nd*, *mb* t. ex. *bånn* 'band', *låmm* 'lamm', 5) *i* < *e* i *bunnen* 'bunden' (men *bunni* 'bundet -it': Närke dock, åtminstone delvis, *bunne*), 6) kvantitetsreduktionen i kortstafviga ord sker alltid eller oftast medelst vokalförlängning t. ex. *bēk*

[1] *jd* för *gd* i *nöjd*, *höjd* genomfördt, liksom kanske äfven i delar af s. Uppland (Trögd dock *łøgd*). *mig*, *dig*, *sig* heta här *mäj*, *däj*, *säj*, i n. o. mell. Uppl., Roslagen *mäg* etc. Jfr St. o. Vok. 77.

[2] Denna egenhet sätter jag i samband med den götiska försvagningen af ändelsevokalerna (men bevarande af konsonanterna!) — jfr sdml., ög. *bunnen* o. d. med uppsv. *bundin* — hvilken kulminerar i de västgötska (och delvis östgötska) "*fuen*" 'funnen', "*fuent*" 'funnit', "*beet*" 'bitit' o. d. Framför *ə(n)* l. sonantiskt *n̥* har ej affrikation kunnat inträda: jfr s. 41 noten. Motsättningen göt. *drukken* : uppsv. *druttjin*, göt. *nykkel* : uppsv. *nyttjil* (: *nykkil*) innebär således strängt taget en novation för götiskans vidkommande, ej för uppsvenskans. En, så vidt jag förstår, afvikande uppfattning, som emellertid ej synes mig vinna stöd af de faktiska förhållandena, är framställd af Noreen Vårt språk I s. 462.

[3] Äfven i norrländska mål (t. ex. Ångermanland), men såvidt jag vet endast i uddljud: *ṣḷå*. I inljud där alltid *łl* o. d.

[4] De närmare begränsningarne af dessa företeelser kan jag ej angifva. Jfr ofvan sid. 53 noten.

'beck', 7) *o* (*u*?) öfvergår oftare till *ɵ* o. d. t. ex. *stɵppa* o. d. 'stoppa'. Närke har också till en del bindevokal i komposita t. ex. *oksatömm* 'oxtöm', *jd* i *lajd* 'lagd', *fɵjdə* 'fogde', *ṣḷ* i uddljud o. s. v. Men i både Närke och Södermanland står stammens *i* kvar i *bīti* o. d. 'bitit' (jfr *sīna* 'sena') och oftast behållas *i* och *y* också i stamstafvelsen af långstafviga ord t. ex. *slippa* 'slippa'.

På ungefär samma ståndpunkt som den sydliga sörmländskan stå de nordliga och östliga dialekterna i Östergötland. Men här blir bindevokal i komposita vanligare eller är regel. *ʀ* börjar uppträda för *r*. Slut-*r* har fallit, t. ex. *häste* 'hästar'. *y* står för uppsv. *ö* framför urspr. *rð* (jfr *bånn* 'band)', t. ex. Väfversunda *byʀa* f. 'börda'. I s. och v. delarne möter den sydsvenska 'försvagningen' af *gh*, t. ex. *stejə* 'stege', *hajə* 'hage' (Ydre). Och redan i landskapets centrala del uppträder den företeelse, som för de egentligen götiska och sydsvenska målen är den kanske mest karaktäristiska: *t* står kvar i slutljud efter icke starktonig vokal. N. Östergötland t. ex. Skedvi har ännu som Södermanland *skɵtə* 'skottet', *dīkə* 'diket', *gaʀɪ* n. 'galet' (m. *gaəŋ*), *bunɪ* sup. (m. *bunən*). Men t. ex. i Stjärnorp norr om Roxen heter det n. *gaʀɪ* 'galet' (= fem.) *brutɪ* 'brutet, -it', men *lakət* 'locket', *haʀət* 'hålet', *sagaṭ* 'sovlet' o. d. Och i v. Östergötland (vid Vättern) och äfven söderut böjes på fullständigt västgötskt maner, t. ex. (i Väfversunda): *gɜʀvət* 'golfvet', *boṭ* 'bordet', *bostælt* 'bostället', och *faəṭ* 'farit', *bɜənt* 'bundit, -et', *brɜtət* 'brutit, -et', *ʀevət* 'rifvit, -et', *maʀat* 'målat'. Och i och därmed få vi *e*, *ø*, *ɜ* o. d. (ej *i*, *y*, *u*) i st. part. och sup. t. ex. *ʀevən ʀevət*!

Målen i Närke och det inre Södermanland samt delvis de i Östergötland kunna anses bilda öfvergång från de uppsvenska till de götiska målen. Man skulle kunna anse dem som de i egentlig mening 'medelsvenska'. Dylika öfvergångsmål äro också dialekterna i v. Västmanland (ungefär = närkiska, s. 53 noten), i n. Västergötland (Vadsbo) och kanske äfven i Värmland. Värmländskan står dock i många hänseenden mera för sig själf, men synes på det hela taget vara rätt litet släkt med de egentligen uppsvenska målen. Den är för öfrigt mycket olikartad i olika trakter.

De götiska egenheterna synas delvis stadda på vandring norrut. I Värmländska bergslagsmålet ljudlära s. 108 omtalar Kallstenius, att öfvergången af *r* till skorrande *r* (*ʀ*) i delar af Färnebo härad i ö. Värmland har inträdt först nyligen, under de senaste 75 åren: personer af omkring 80 års ålder eller däröfver i hela häradet använda alltid *r*, men yngre personer i delar af området ha insatt *ʀ* i uddljud *ʀig*, och såsom långt *r*: *fɵʀ* 'förr'. "*ʀ* är antagligen ännu alltjämt statt i spridning norrut". Liknande kan säkert konstateras i andra trakter.

Det är ju möjligt, att så varit förhållandet också i äldre tid, med andra götiska drag. De ha spridt sig endast småningom från något utbredningscentrum i söder (Danmark?). Först i de äkta Sveabygderna, omkring Mälaren, ha de mött varaktigt motstånd.

* * *

Den åsikt jag här framställt om Sveamålens släktskapsförhållanden, öfverensstämmer i viss mån med den traditionella uppfattningen af dem, sådan densamma företrädes af våra äldre grammatici t. ex. Columbus, Aurivillius och andra. Det är denna, som ligger till grund för Sven Hofs dialektindelning i Dial. Vestr. s. 14 f. Enligt Hof kunna de många skiftande svenska munarterna i stort sedt delas i: 'Svecana' et 'Gothica' dialectus. 'Illa Uplandicam, Dalecarlicam & Norlandicam; hæc Ostrogothicam, Vestrogothicam, Smolandicam & Scanicam complectitur. Uplandica est, qva Uplandi, Sudermanui, Vestmanni & Nericii utuntur [1]'. 'Ad

[1] Hof vet väl med sig att "non parum inter se diferre vulgarem Sudermannorum, Vestmannorum & Uplandorum loqvelam". Men Gottländskan räknar han till skånskan och de sydsvenska målen!

Norlandicam refero Vestrobotniensem, Angermannicam, Helsingicam' etc.

Den kommer också rätt väl öfverens med den indelning af svenska språkområdet, som Lyttkens och Wulff gjort med afseende på de bildade klassernas talspråk (Inledningen till Svensk Uttals-ordbok. 1889 s. 14 ff.). De se alldeles bort från de norrländska och östsvenska provinserna och synas hufvudsakligen känna uppländskan såsom Stockholms- och Uppsalaspråk. Deras gruppering är denna: 1) Östra Svealand: omfattande Uppland, Södermanland samt östra delarna af Västmanland och Närke. 2) Västra Svealand: västra delarne af Västmanland och Närke samt närliggande områden af Dalarne (!) och Värmland. 3) Norra Götaland: Öster- och Västergötland jämte delar af Värmland och Dal samt Bohuslän, norra Halland och norra Småland. 4) Södra Götaland: de återstående svenska landskapen.

*

I afslutningen af sin afhandling (s. 60) framhåller Lundell, att de "medelsvenska" målen, d. v. s. svea- och götamål, 'i sin bildning såväl som i läge intaga en mellanställning mellan de i söder och norr om dem bosatta. Man kan från olika synpunkter finna hufvudskillnaden mellan norr och söder på svearnes norra eller götarnes södra gräns'. För sin del tror han sig 'snarast finna den på senare stället'.

Enligt den uppfattning af sveamålen, som jag sökt ge skäl för, skulle Lundells förmodan så till vida träffa det rätta, att den stora dialektgränsen i hvarje fall icke går mellan sveamålen och de norrländska och östsvenska målen. En annan fråga är, om den språkskillnad mellan göter och sydsvenskar, som Lundell uppvisat, bör anses som mera väsentlig än skillnaden mellan göter och svear — eller rättast uppsvenskar — sådan vi ofvan funnit den.

Index.

A.

(Språkhistoriska egenheter i sveamålen, med hänsyn till utvecklingen af fornspråkets ljud och former.)

1. *Ljudlära.*

2. *Formlära.*

B.

Tillägg och rättelser:

---

s. 11^{9-12}: jfr noten sid. 60.

s. 15^{5} *står:* och n. Uppland *läs:* och n. Uppland samt möjligen i Södertörn.

s. 16_{5} *står:* med undantag af ett *läs:* med undantag af Tierps socken och af ett

s. 19_{15} *står:* I Västergötland *läs:* I s. och v. Östergötland, Västergötland

s. 28_{16} *tillägg:* (efter 's. 35'): s. 47 f., s. 55.

s. 34^{5} *tillägg:* — Jfr s. 19 ofvan.

s. 40_{1} *står:* hh. 1—3. *läs:* hh. 1—3, och kanske också i de delar af Örbyhus hd, i n. Uppsala län, som gränsa till Våla (i synnerhet Tierp).

s. 48 not[1] *står:* Noreen *läs:* Hos Noreen

s. 51^{15} *står:* akut *läs:* 7) akut

s. 59^{3} *står:* möta ej heller förrän västerut i Norge. Ännu ovanligare *läs:* saknas alldeles i norrländska mål och finnes i Norge endast västerut. Lika ovanligt

s. 61_{5} *te kjörkjör* ändras till *ta kjərkjər*

